లబ్బైక్ అల్లాహుమ్మ లబ్బైక్ లబ్బైక్ లా షరీక లక లబ్బైక్ ఇన్నల్ హమ్ద వన్నిమత లక వల్ ముల్క్ లా షరీక లక

ఏపి హజ్ బుల్లెటిన్

తెలుగు, ఉర్దూ భాషల్లో ప్రచురితం

సంపుటి 3 సంచిక 4

మే - 2019

రమదాన్, హి[్రజీ 1440

బిస్మిల్లాహ్ హిర్రహ్మా నిర్రహీమ్

అమిత దయాళువు, అనంత కరుణామయుడు అయిన అల్లాహ్ పేరుతో...

ఈ సంచికలో...

హజ్ మూడవ రోజు	**3**
రమదాన్ మాసం విశిష్టత	**5**
రమదాన్ శుభాలు	**10**
షబె ఖద్ర్ మరియు ఏతెకాఫ్	**16**
సైన్స్ దృక్కోణంలో రమజాన్ ఆరాధనలు!	**22**

చీఫ్ ఎడిటర్,

ఎస్.ఎం.డి.తాజుద్దీన్ ఆరీఫ్

ఎడిటర్

డా.ఫజులుల్లా ఖాన్

ఏ.పి.హజ్‌బుల్లెటిన్ చదవాలనుకుంటున్నారా?

వెంటనే చందాదారులుగా చేరండి. హజ్-ఉమ్రా విధివిధానాలను ఖురాన్ హదీస్‌ల ఆధారంగా ఇస్లామిక్ స్కాలర్స్ ఆధ్వర్యంలో “ఏ.పి.హజ్‌బుల్లెటిన్”ను ఏపి హజ్ కమిటీ ప్రచురిస్తోంది. చందా వివరాలు విడి ప్రతి రూ.15/- సంవత్సర చందా రూ.85/- (**డ్రా తేదీ నుంచి హాజ్‌యాత్రకు వెళ్ళే వరకు**). చందా మొత్తాన్ని ఏపి స్టేట్ హజ్ కమిటీ, అకౌంట్ నెంబర్: 034310100141377 ఐఎఫ్ఎస్‌సి కోడ్: ఎఎన్‌డిబి0000343 ఆంధ్ర బ్యాంక్ లబ్బీపేట్ బ్రాంచ్, విజయవాడలో జమా చేయాలి.

ఇస్లామిక్ స్కాలర్స్ నుంచి వ్యాసాల్ని ఆహ్వానిస్తున్నాం

ప్రతి నెల విడుదలౌతున్న హజ్‌బుల్లెటిన్‌లో ప్రచురించడానికి ఇస్లామిక్ స్కాలర్స్ నుంచి హజ్, ఖురాన్, హదీస్‌కు సంబంధించిన ఆర్టికల్స్ (తెలుగు - ఉర్దూ భాషలో డిటిపి చేయించి ఓపెన్ ఫైల్ aphajjpro@gmail.comకు మెయిల్ చేయాలి). ప్రింట్ అవుట్ కానీ, రాత ప్రతిని కాని పంపరాదు.

సంవత్సర చందా 85/-

విడిప్రతి వెల: **15/-**

ప్రచురణ

ఏపి స్టేట్ హజ్ కమిటీ

మసీదు వీధి, లబ్బీపేట్, విజయవాడ

టోల్‌ఫ్రీ నెం: 18004257873

RNI No: TELBIL/2017/73690

Edited, Printed & Published by MD Tajuddin Aref, E.O. AP Haj Committee, 3rdFloor, # 39-3-2, Mosque Street, Labbipet, ViJayawada, AP. Printed at AP Haj Committee Vijayawada. Editor: Dr.Fazalullah Khan

EMail:aphajcommittee@gmail.com,Website:apstatehajcommittee.com

Postal No.VJ/197/2018/20

అస్సలాము అలైకుమ్ వ రహ్మాతుల్లాహి వ బర్కాతహు వ మగిరతహూ.....

రమదాన్ ముబారక్

ఆది మానవ కాలం నుండి అంతిమ కాలం వరకు మానవుడు ఈ భూమిపై ఎలా జీవితం గడపాలని సృష్టికర్త మానవాళికి తెల్పిన ధర్మమే ఇస్లాం. ఇస్లాంలో ఉన్న విషయాలను ఖురాన్‌లో తెలియజేశాడు సృష్టికర్త. రమదాన్ నెలలోనే ఖురాన్ అవతరించింది. ఇది కేవలం ముస్లింల కొరకు మాత్రమే అవతరించిన గ్రంథం కాదు. మొత్తం మానవజాతి మార్గదర్శకత్వం కోసం అవతరించిన గ్రంథం. మానవుడు తన జీవిత కర్తవ్యాన్ని బాధ్యతలని నెరవేర్చి, పరిపూర్ణ జీవితాన్ని తృప్తిగా జీవించాలి అని ఖచ్చితంగా చెప్పిన గ్రంథం ఖురాన్ ఒక్కటే. జీవితం నుంచి భయపడి పిరికితనంతో పారిపొమ్మని ఎక్కడా చెప్పలేదు. పలాయన వాదాన్ని సమర్థించలేదు, పూర్తిగా సంతృప్తిగా సంపూర్ణంగా జీవితాన్ని జీవించు అని నిర్దేశించి చెప్పింది ఖురాన్.

ఖురాన్‌లో ఒక మనిషికి కావాలసిన అన్ని అంశాలు చెప్పబడ్డాయి. అసలు ఎవరిని ఆరాధించాలి. ఎవరిని వివాహమాడాలి, ఎవర్ని వివాహమాడకూడదు, తల్లిదండ్రులను ఎలా గౌరవించాలి, పురుషుని బాధ్యతలు ఏమిటి, స్త్రీల పట్ల ఎలా వ్యవహరించాలి, బంధుమిత్రుల పట్ల ఎలా మెలగాలి, అనాధల పట్ల ఎలా మెలగాలి, ఆర్థికపరమైన లావాదేవీలు, యుద్ద రంగంలోను వ్యవహరించవలసిన నియమ నిబంధనలు, మానవతా ధర్మాలు ఇలాంటి మరెన్నో విషయాలు ఇందులో విశదీకరించబడ్డాయి.

మనిషి పుట్టుక ఆధారంగా ఏర్పడిన ఆధిక్యత నుంచి విముక్తి కలిగించింది ఖురాన్. సర్వ సమానత్వాన్ని బోధించింది. ప్రజల్ని పీడించే ప్రభుత్వం, వివేక రహితమైన శాసనం, ఆధిక్యతతో అధికారం చెలాయించే దుర్మార్గులు, వ్యాధిబాధలు, వృద్దాప్యం, మరణం, దారిద్ర్యం, అవమానం, ప్రలోభం ఇటువంటి వాటిలో దేనిని చూసి భయపడకు అని మనిషిని శక్తి మంతునిగా, వీర పురుషునిగా తీర్చిదిద్ది అతను దృఢచిత్తంతో నిలబడగల మార్పు తీసుకొస్తోంది ఈ దివ్య ఖురాన్.

సాటి మనిషి పట్ల అధికారదర్ప ప్రదర్శన, మానవుని తెలివి తేటలను అణిచి వెయ్యగల ఆధిక్యత, భావ స్వాతంత్ర్యాన్ని, స్వేచ్ఛాయుత ఆలోచనల్ని నాశనం చేసే మానవ కట్టుబాట్లను ఖురాన్ తుడిచి వేసింది. మానవులందరూ సమానమే అనే ఏక దృష్టితో, సమ దృష్టితో చూడాలంటోంది ఖురాన్. మానవ జాతి అంతా ఒక్కటే అనీ, కుటుంబాలూ, కులాలు, తెగలూ అన్నీ పరస్పరం పరిచయ సాధనాలే అని ఖురాన్ స్పష్టం చేస్తోంది.

నీతిని, న్యాయాన్ని ఏ కారణం చేత ఎటువంటి పరిస్థితుల్లోనూ విడిచి పెట్టరాదని ఖురాన్ చెబుతోంది. ఆత్మాభిమానాన్ని వదులుకోరాదని ప్రభోధించి వ్యక్తి గౌరవానికి, మానవునిలో స్వతంత్రతా భావబీజాలు నాటి కొత్త బాట వేసింది ఖురాన్. మానవ స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలు, సామాజిక సమానత్వపు చైతన్యం, నీతిమంతమైన ఆలోచనలు గల అపూర్వ పునాదుల్ని పరిపూర్ణంగా వివరించి వాటి ఆధారంగా మానవ సమాజాన్ని నిర్మించింది ఖురాన్. అల్లాహ్ ఒక్కడే ఆరాధ్యుడని ఖురాన్ తెలిపింది. ఇందులో ప్రతి విషయం క్షుణంగా అర్థమయ్యేలా చెప్పబడింది. ఇందులో ప్రతి చిన్న, పెద్ద విషయాలు క్షుణంగా ప్రస్తావించబడ్డాయి.

- ఎస్.ఎం.డి.తాజుద్దీన్ ఆరీఫ్
చీఫ్ ఎడిటర్

హజ్ మూడవ రోజు

-ముఫ్తి ముహమ్మద్ ఫారూఖ్ అల్ ఖాశిమీ

ఫజ్ర్ నమాజ్ ప్రారంభవేళలో చదవండి. ఆ తర్వాత అల్లాహ్ స్మరణలో మరియు దుఆ చేయడంలో గడపండి.

సూర్యోదయం అయిన తరువాత అక్కడి నుంచి మినా వైపుకు పయనాన్ని ఆరంభించండి.

ముజ్‌దలిఫహ్ నుంచి మినా 7 కి.మీ. దూరంలో వుంది. నడిచి వెళ్తే 2 గంటల సమయం పడుతుంది. అక్కడికి చేరుకొని ఈ రోజు మీరు ఎన్నో పనులు చేయవలసియుంటుంది. మొదటి పని ఏమిటంటే మీరు మూడు జమ్‌రాలలో (వీటిని ప్రజలు 'షైతాన్‌లు' అని పేర్కొంటారు) అన్నింటికంటే చివరగా ఉండే మూడవ జమ్‌రహ్‌పై ఏడు కంకరరాళ్ళు విసురుతారు. నేడు ఆ కంకరరాళ్ళతో మిట్టమధ్యాహ్నా వేళకు ముందే కేవలం ఆ ఒక్క జమ్‌రహ్ పై మాత్రమే కొట్టాలి.

కంకరరాళ్ళు విసిరేందుకై జమ్‌రహ్ నుంచి రెండు లేదా రెండున్నర గజాల దూరంగా ఏవిధంగా నిలబడాలంటే మినా మీకు కుడివైపున ఉండాలి, మక్కా ఎడమవైపున ఉండాలి. ఏడు కంకరరాళ్ళను ఏడు పర్యాయాలు మీ చూపుడువేలు మరియు బొటనవేలితో పట్టుకొని విసర వలసియుంటుంది. ప్రతి రాతిని విసిరే సమయంలో ' బిస్మిల్లాహి అల్లాహు అక్బర్ ' అని పఠించాలి.

తల్‌బియహ్ ముగింపు

హజ్‌కు సంబంధించిన ఇహ్‌రామ్ కట్టుకున్నప్పుడు ఆరంభమయిన తల్‌బియహ్ ('లబ్బైక అల్లాహుమ్మ లబ్బైక లబ్బైక లా షరీక లక లబ్బైక ఇన్నల్ హమ్‌ద వన్నిఅ్‌మత లక వల్ ముల్‌క లా షరీక లక్' అనే సద్వచనం), దేనినయితే మీరు నడుస్తూ, ఎక్కుతూ, దిగుతూ ప్రతి చోటా పఠించారో అది నేడు ఈ కంకరరాళ్ళను కొట్టిన తర్వాత దాని పరంపర ముగిసిపోతుంది. ఇప్పుడు మీరు అల్లాహ్ స్మరణకు సంబంధించిన ఇతర సద్వచనాలను పఠిస్తూ ఉండండి. ఇక తల్‌బియహ్‌ను పఠించడానికి సంబంధించిన ఆదేశం ఇప్పటి నుంచి మీకు వర్తించదు.

ఖుర్‌బానీ

ఆ విధంగా కంకరరాళ్ళను విసిరిన తర్వాత మీరు ఖుర్‌బానీ ఇవ్వవలసియుంటుంది. దీనికి సంబంధించిన నియమమేమిటంటే ఏ హజ్ యాత్రికులయితే 'హజ్జె తమత్తుత్ ' చేస్తారో లేదా 'హజ్జె ఖిరాన్' చేస్తారో వారు ఒక్క ఖుర్‌బానీ ఇవ్వడం వాజిబ్ (తప్పనిసరి). ఏ హజ్ యాత్రికులయితే హజ్జె ఇఫ్‌రాద్ చేస్తారో వారు ఖుర్‌బానీ ఇవ్వడం వాజిబ్ (తప్పనిసరి) కాదు, ముస్తహబ్ మాత్రమే. మీరు హజ్జె తమత్తుత్ చేశారు గనుక మీరు ఖుర్‌బానీ ఇవ్వడం వాజిబ్ (తప్పనిసరి). కనుక కంకరరాళ్ళను విసిరిన తర్వాత మీరు నేరుగా ఖుర్‌బానీ ఇవ్వబడే స్థలానికి చేరుకొని అక్కడ మీకు ఇష్టమయిన ఖుర్‌బానీ జంతువును కొనుగోలు చేసి ఖుర్‌బానీ ఇవ్వండి.

హజ్ ఏ తమత్తు మరియు హజ్ ఏ కిరాన్ చేసే వారికి గల మధ్య తేడా హజ్ ఏ కిరాన్ చేసేవారికి ఏమిటంటే, హజ్ ఏ కిరాన్ చేసేవారు ఉమ్రా చేసిన తర్వాత ఇహ్రం ను తీసివేయకూడదు, ఆ విధంగా ఈ ఇహ్రామ్ జుల్ హజ్జా ఎనిమిదవ తేదీ వరకు ఉండాలి, ఈ రోజే హాజీలు హజ్జ్ చేయడానికి నిశ్చయించుకుంటారు.

హజ్ చేయని వారు ఈద్ ఉల్ అద్ హా రోజున ఖుర్బానీ ఇవ్వాలి, ఇది జుల్ హజ్ లోని పదవ తేదీ, ఈ రోజును ఉదియహ్ అని అంటారు.

హదీస్ : సాలిం ఇబ్న్ అబ్దుల్లాహ్ ఉల్లేఖనం ప్రకారం ఇబ్న్ ఉమర్ (ర.జి) ఇలా చెప్పారు: ఇబ్న్ ఉమర్ (ర.జి) వారి అంతిమ హజ్ సమయంలో, అల్లాహ్ ప్రవక్త ఉమ్రా చేసిన తర్వాత హజ్ చేశారు. అలాగే హదియ్ (ఖుర్బానీ ఇచ్చే జంతువును) కూడా తీసుకెళ్ళారు. ఆ తర్వాత అయన సఫా మరియు మర్వా దగ్గరకు వెళ్లి వాటి మధ్యలో ఏడు సార్లు పరిగెత్తారు ఆ తర్వాత ఇహ్రామ్ స్థితిలో ఉన్నప్పుడు పూర్తి హజ్ అయ్యేవరకు మరియు(జుల్ హజ్ పదవ తేదీ)

అనగా నహర్ రోజు హదీయ్ అనగా ఖుర్బానీ ఇచ్చేవరకు ఇహ్రామ్ స్థితిలో నిషేధించబడ్డ పనులను ప్రవక్త చేయలేదు. ఆ తర్వాత త్వరగా మక్కా వైపు వచ్చి కాబా దగ్గరికి వెళ్లి తవాఫ్ చేశారు, ఆ తర్వాత ఇహ్రామ్ స్థితిలో నిషేధించబడిన పనులు అన్నీతవాఫ్ తర్వాత అనుమతించబడ్డాయని, అని ఇబ్న్ ఉమర్(ర.జి) తెలియజేశారు. సహీహ్ అల్-బుఖారీ, 1691 మరియు సహీహ్ ముస్లిం 1227

ఏ హజ్ యాత్రికుడు కూడా ఖుర్బానీనీ తన దేశంలో ఇస్తానని నిశ్చయించుకోకూడదు, ఎందుకనగా ఖుర్బానీ హజ్‌లోని ఒక ఒక మూలస్థంభం, కాబట్టి ఖుర్బానీ మక్కాలోనే ఇవ్వాలి. ఒకవేళ హాజీ ఏదైనా చేసినందుకు దాని బదులుగా హజ్‌లో ఖుర్బానీ ఇవ్వాలనుకోవడానికి కూడా అనుమతిలేదు, అలాగే తన దేశంలో కూడా ఇవ్వడానికి అనుమతి లేదు, కాబట్టి కేవలం ఖుర్బానీ మినా లేదా మక్కాలోనే ఇవ్వాలి.

అబ్దుల్అజీం ఆబాది ఇలా చెప్పారు: మక్కాలోనీ హరం దగ్గర ఏ ప్రదేశంలోనైనా జంతు ఖుర్బానీ ఇవ్వవచ్చు. విద్వాంసుల దృష్టిలో మినాలో ఖుర్బానీ ఇవ్వడాన్ని ఉత్తమంగా పరిగణించారు.

ఖుర్‌బానీ ఇచ్చిన తర్వాత తల వెంట్రుకలను గొరిగించుకోండి లేదా (ఒకవేళ తలవెంట్రుకలు ఒక గణపు కంటే ఎక్కువగా ఉన్న పక్షంలో) వాటిని కత్తిరింపజేయండి. కానీ ఇంతకు ముందు పేర్కొన్నట్లుగా వాటిని గొరిగించడమే ఉత్తమం. ఖుర్‌బానీ కొరకు మరొక వ్యక్తిని వకీలుగా సైతం చేయవచ్చు. కానీ తలవెంట్రుకలను గొరిగించడం లేదా కత్తిరించడం ఖుర్‌బానీ ఇచ్చిన తర్వాతే జరగాలి. కొంత మంది ఇస్లామీయ పండితులు ఖుర్‌బానీ ఇవ్వడానికి ముందు సైతం చేయవచ్చని పేర్కొన్నారు.

ఇహ్‌రామ్ ముగింపు: ఇప్పుడు మీరు హజ్ కొరకు కట్టుకున్న ఇహ్‌రామ్ కట్టుబాటు సైతం ముగిసిపోయింది. ఇక ఇప్పుడు మీరు కుట్టబడిన దుస్తులను ధరించవచ్చు. అలాగే భార్యతో లైంగికకార్యంలో పాల్గొనడం మినహా ఏయే పనులయితే ఇహ్‌రామ్ కారణంగా మీ కొరకు నిషిద్ధమయ్యాయో వాటన్నింటినీ చేయవచ్చు.

ఈరోజే మీరు మక్కాకు వెళ్ళి తవాఫె జియారత్ చేయవలసి యుంటుంది. అందుకే మీరు ఖుర్‌బానీ ఇచ్చిన తర్వాత తలవెంట్రుకలను గొరిగించుకున్న పక్షంలో లేదా కత్తిరించుకున్న పక్షంలో స్నానం చేసి దుస్తులు మార్చుకొని లేదా ఇహ్‌రామ్ దుస్తులలోనే అదే స్థితిలో మక్కాకు వెళ్ళిపోండి. అక్కడికి చేరుకున్న తర్వాత ఇంతకుముందు మీరు ఏవిధంగానయితే తవాఫ్ చేసియున్నారో అదేవిధంగా తవాఫ్ చేయండి. అది తవాఫె జియారత్‌గా పేర్కొనబడుతుంది. ఆ తవాఫ్ చేసిన తర్వాత భార్యతో లైంగికకార్యంలో పాల్గొనడం సైతం ధర్మసమ్మతమయిపోతుంది మరియు ఇహ్‌రామ్ పూర్తిగా ముగిసిపోతుంది.

తవాఫ్ పూర్తయిన తర్వాత రెండు రకాతులు నమాజ్ చదవండి, ముల్‌తజిమ్ వద్దకు వెళ్ళి ప్రార్థించండి. ఆ తర్వాత హజ్రె అస్వద్‌ను చుంబించి సఫా మరియు మర్‌వహ్‌ల వద్ద సఈ చేసేందుకై బయలు దేరండి. ఏ విధంగానయితే మొదటిరోజు ఉమ్రహ్‌కు సంబంధించిన తవాఫ్ చేసిన తర్వాత ఉమ్‌రహ్‌కు సంబంధించిన సఈ చేశారో అదేవిధంగా ఈరోజు తవాఫె జియారత్ తర్వాత హజ్‌కు సంబంధించిన సఈ చేయండి.

సఈ చేసిన తర్వాత మస్జిదె హరామ్‌కు వచ్చి ముతాఫ్ లో ఒకవేళ హజ్రె అస్వద్ ముందు అవకాశం లభించిన పక్షంలో అక్కడ, లేకుంటే ఎక్కడ వీలయితే అక్కడ రెండు రకాతులు నఫిల్ నమాజ్ చదవండి. (ఈ తవాఫె జియారత్ మరియు ఆ తర్వాతి సఈ ను ఒకవేళ ఏదయినా కారణం చేత జిల్‌హజ్జహ్ మాసపు 10 వ తేదీన చేయలేని పక్షంలో జిల్‌హజ్జహ్ మాసపు 12వ తేదీన సూర్యాస్తమయ వేళకు ముందు వరకు చేయవచ్చు.

తవాఫె జియారత్ తర్వాత మినాకు వెనుదిరిగి రావడం

నేడు మినా నుంచి మక్కాకు రావడమనేది ఈ తవాఫ్ మరియు సఈ ల కొరకు మాత్రమే జరుగుతుంది. ఈ పనులను ముగించిన తర్వాత తిరిగి మినాకు వెళ్ళవలసి యుంటుంది.

రమదాన్ మాసం విశిష్టత

-ముఫ్తి ముహమ్మద్ ఫారూఖ్ అల్ ఖాశిమీ

ఖుర్ఆన్ 'అల్ బఖరహ్' సూరహ్‌లో ఒక చోట ఈ విధంగా పేర్కొనబడింది

"యా అయ్యుహల్లజీన ఆమనూ కుతిబ అలైకు ముస్సియామ కమా కుతిబ అలల్లజీన మిన్ ఖబ్‌లికుమ్ లఅల్లకుమ్ తత్తఖూన్"

"ఓ విశ్వాసులారా! మీకు పూర్వపు ప్రజలపై ఏ విధంగానయితే ఉపవాసాలు విధి కావించబడ్డాయో అదే విధంగా మీపై సైతం విధి కావించబడ్డాయి. మీరు దైవభీతి పరులుగా రూపొందేందుకై".

రమదాన్ మాసం ఇస్లామీయ కేలెండర్ రీత్యా ఎంతో ప్రసిద్ధమైన, విశిష్టమైన మాసం. రమదాన్ మాసం నిత్యం ప్రాముఖ్యతను కలిగియున్న మాసంగా విరాజిల్లింది. రమదాన్ మాసాన్ని అల్లాహ్ తన మాసంగా పేర్కొనడాన్ని బట్టి రమదాన్ మాసం విశిష్టతను మనం గ్రహించవచ్చు.

రమదాన్ అనేది అరబీ భాషకు చెందిన పదం. రమజ్ అనే అరబీ పదానికి కాల్చివేసేది అని అర్థం. ఏ విధంగా నయితే అగ్ని కట్టెను కాల్చివేస్తుందో అదే విధంగా రమదాన్ మాసం మానవుల పాపాలను భస్మీపటలం గావించి వేస్తుంది. అలాగే దుష్కార్యాలకు పాల్పడిన కారణంగా మానవుల హృదయాలకు ఏర్పడే తుప్పును రమదాన్ వదిలించివేసి పాపాల నుంచి మానవులను ప్రక్షాళనం గావిస్తుంది.

దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్(స) దైవప్రవక్త పదవి లభించిన తర్వాత 13 సంవత్సరాల పాటు మక్కాలోనే ఉండి ప్రజలకు అల్లాహ్ ఆదేశాల గురించి తెలియజేస్తూ ప్రచారం చేస్తూ ఉన్నారు. అయితే మక్కా వాసులు ఆయనను హిజ్రత్ చేసేలా ఒత్తిడికి గురి చేసినప్పుడు ఆయన(స) మక్కాను విడిచిపెట్టి మదీనా వైపుకు వెళ్ళారు. అక్కడ అన్నింటికంటే మొదట ముహర్రమ్ నెల 10వ తేదీ(ఆషూరహ్) ఉపవాసముండడం ఫర్జ్(విధి) అయినది. అయితే హిజ్రత్ జరిగిన ఒకటిన్నర సంవత్సరాల తర్వాత అనగా హిజ్రీశకం 2వ సంవత్సరం షాబాన్ నెల 10వ తేదీన సర్వ సృష్టికర్త అయిన అల్లాహ్ రమదాన్ నెల ఉపవాసాలను ఫర్జ్ (విధి) గావిస్తూ ఆదేశాలను అవతరింప జేయడం జరిగింది. ఇక అప్పటి నుంచి ముహర్రమ్ నెల 10వ తేదీన విధి అయినటువంటి ఉపవాసం రద్దు గావించ బడింది. ఇక అప్పుడు దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్(స) ఈ విధంగా ప్రకటించారు. "ఇక ఇప్పటి నుంచి ఎవరయితే ఆషూరహ్ ఉపవాసం పాటించదలుచుకుంటారో వారు పాటించవచ్చు. ఎవరయితే పాటించదలుచుకోరో వారు పాటించకుండా ఉండవచ్చు." ('జాదుల్ మారిజ్, పేజీ: 160)

ఇస్లామీయ పండితులు ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు. "దైవప్రవక్త హజ్రత్ ఆదమ్(అ) అల్లాహ్‌చే నిషేధించ బడిన వృక్షఫలాన్ని తిన్నప్పుడు ఆయన కడుపులో దాని ప్రభావం నెల రోజుల పాటు ఉన్నది. ఆ తర్వాత అల్లాహ్ ఆయన తౌబహ్‌ను స్వీకరించినప్పుడు పరిహారంగా నెల రోజుల పాటు ఉపవాసాలు ఉండవలసిందిగా హజ్రత్ ఆదమ్(అ)ను ఆదేశించాడు. ఆ ఆదేశమే ఆయన సంతతి కొరకు సైతం జారీ చేయబడింది. ఆ విధంగా పూర్తిగా నెల రోజుల పాటు ఉపవాసాలు పాటించ వలసిందిగా ఆదేశాలు అవతరించాయి.

రమదాన్ మాసం సర్వసృష్టికర్త అయిన అల్లాహ్ తరపున ఒక అమూల్యమైన కానుక అయిన కారణంగా అందులోని ఒక్కొక్క రోజు మరియు ఒక్కొక్క ఘడియ మరియు ఒక్కొక్క నిమిషం సైతం ఎంతో విలువయింది. మరియు విలువ ఇవ్వదగినది. దాని ప్రాముఖ్యతను దృష్టిలో ఉంచుకొని దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్(స) రమదాన్

మాసం మొదలవడానికి ముందే తన సహచరులను సమీకరించి ప్రసంగించేవారు. రమదాన్ మాసం విశిష్టతను తెలియజేసి అందులో ఆరాధనల్లో పాల్గొనే విషయంలో సహచరులను ప్రోత్సహించేవారు.

హజ్రత్ ఉబాదహ్ బిన్ సామత్(రజి) ఈ విధంగా ఉల్లేఖించారు. రమజాన్ మాసం సమీపంలో ఉండగా దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్(స) ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు: "ప్రజలరా! రమదాన్ మాసం రాబోతోంది. అది ఎన్నో శుభాలను కలిగియున్న మాసం. అల్లాహ్ అందులో మీ వైపు ప్రత్యేకమైన రీతిలో దృష్టిని సారించడం జరుగుతుంది. అలాగే అందులో మీ పై ప్రత్యేకంగా తన అనుగ్రహాలను కురిపించడం జరుగుతుంది. మీ పాపాలను క్షమిస్తాడు. మీ ప్రార్థనలను స్వీకరిస్తాడు. మీరు పుణ్యఫలాలను ఆర్జించడంలో పోటీలు పడడాన్ని చూసి తన దూతల ముందు, అల్లాహ్ తన భక్తుల గురించి గొప్పగా చెబుతాడు. కనుక మీరు సృష్టికర్త అయిన అల్లాహ్‌కు మీ పుణ్యఫలాలను చూపించండి. ఈ మాసంలో సైతం అల్లాహ్ కారుణ్యానికి దూరంగా ఉండే వ్యక్తి ఎంతో దౌర్భాగ్యుడు.

పైన పేర్కొనబడిన హదీసులో సృష్టికర్త అయిన అల్లాహ్ తన దాసుల విషయంలో తన దూతల ముందు గొప్పగా చెబుతాడని దైవప్రవక్త(స) పేర్కొన్నారు. దీనికి భావమేమిటంటే అల్లాహ్ తన తొలి ప్రవక్త అయిన హజ్రత్ ఆదమ్(అ)ను సృష్టించదలచినప్పుడు అందుకు సంబంధించిన సమాచారాన్ని తన దూతలకు అందజేస్తూ ఈ క్రింది విధంగా పలకడం జరిగింది.

"ఇన్నీ జాఇలున్ ఫిల్ అర్జి ఖలీఫహ్" (నేను భువిలో నా ప్రతినిధిని సృష్టించబోతున్నాను. ఈ విషయంలో మీ అభిప్రాయమేమిటి?'' అప్పుడు దైవదూతలు ఒక్క స్వరంతో ఉమ్మడిగా ఈ విధంగా పలికారు. "అతజ్అలు ఫీహా ముయ్యుఫ్సిదు ఫీహా వ యస్ ఫికుద్దిమా" (ఓ ప్రభువా! నీవు భువిలో అలజడిని సృష్టించే వారిని, రక్తపాతాన్ని సృష్టించేవారిని, ఒకరిపై మరొకరు దైర్జన్యానికి అన్యాయానికి పాల్పడేవారిని సృజించబోతున్నావా?) అప్పుడు అల్లాహ్ ఈ విధంగా పేర్కొన్నాడు. "ఇన్నీ అలము మాలా తలమూన్'' (నాకు ఏదయితే తెలుసో అది మీకు తెలియదు. మీకు తెలియని విషయాలన్నింటికీ సంబంధించిన జ్ఞానం నాకు ఉంది) అందుకే అల్లాహ్‌కు చెందిన సజ్జనులయిన దాసులు ఆయనను ఆరాధించినప్పుడు దాని పట్ల సంతోషించి అల్లాహ్ తన దూతలను సంబోధించి ఈ విధంగా పలుకుతాడు. "చూడండి! మీరు ఏ ఆదమ్ సంతతి గురించయితే వారు రక్తపాతం సృష్టిస్తారని పేర్కొన్నారో వారే వీరు''

కొద్దిపాటి సత్కార్యానికి పాల్పడి మనం ఎంతగా అల్లాహ్‌కు ప్రియులైన దాసులుగా మారిపోతామో కాస్త ఆలోచించండి. చివరకు పవిత్రమైన జీవరాశి అయిన దైవ దూతల ముందు సైతం మన సృష్టికర్త మన పట్ల గర్వించడం జరుగుతుంది. ఇప్పుడు సైతం మనం సుఖ భోగాలలో మునిగితేలుతూ అల్లాహ్ పట్ల విధేయులయి నడుచుకునే, సత్కార్యాలకు పాల్పడే విషయంలో నిర్లక్ష్యం గా వ్యవహించినట్లయితే అందకు మించిన దుర్మార్గం మరేముంటుంది? ఆ విధంగా వ్యవహరిస్తూ మనం ఎంతటి విలువయిన సమయాన్ని చేజేతులా కోల్పో తున్నామో మనం గ్రహించవలసిన ఆవశ్యకత ఉంది. ఈ కారణంగా దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్(స) ఇటువంటి వ్యక్తుల గురించి వ్యాఖ్యానిస్తూ ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు. "ఈ మాసంలో సైతం అల్లాహ్ కారుణ్యానికి దూరమయి పోతే వ్యక్తి ఎంతో దౌర్భాగ్యుడు.

రమదాన్ మాసం విశిష్టతకు సంబంధించి ఎన్నో హదీసులు ఉల్లేఖించబడ్డాయి. 'బుఖరీ షరీఫ్' అనే గ్రంథం లో ఒక హదీసు ఈ విధంగా పేర్కొనబడియున్నది. దైవ ప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్(స) ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు. "ఏ వ్యక్తయితే విశ్వసించి పుణ్యఫలం లభిస్తుందని సంకల్పిస్తూ రమదాన్ నెలలో ఉపవాసాలు పాటిస్తాడో అతడు అప్పటి వరకు చేసిన పాపాలన్నీ క్షమించివేయబడతాయి''.

దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్(స) రమదాన్ మాసం విశిష్టతను తెలియజేస్తూ మరొక చోట ఈ విధంగా

అన్నారు. "మాసాలన్నింటికీ రమదాన్ నాయకురాలు. ఎందుకంటే రమదాన్ మాసం ఎన్ని విశిష్టతలను కలిగియు న్నదంటే వాటన్నింటినీ ఇతర మాసాలు కలిగి లేవు. ఏ రాత్రినయితే (షబెఖద్ర్‌ను) అల్లాహ్ ఖుర్ఆన్‌లో వెయ్యి మాసాల కంటే శ్రేష్టమైనదిగా పేర్కొన్నాడో అది రమదాన్ మాసంలోనే ఉన్నది. అలాగే పవిత్ర ఖుర్ఆన్ గ్రంథం రమదాన్ మాసంలోనే అవతరించింది. విస్తృతమైన పుణ్యఫలం శిక్ష నుంచి విముక్తి షైతాన్‌లను కట్టడి చేయడం, సత్కార్యాలు చేసే విషయంలో మరియు అల్లాహ్ పట్ల విధేయతతో నడుచుకునే విషయంలో రమదాన్ మాసం విశిష్టతను తెలియజెప్పేందుకు చాలు. రమదాన్ మాసానికి చెందిన దినాలలో మామూలుస్థాయి సత్కార్యం సైతం అల్లాహ్‌చే స్వీకరించబడుతుంది. చిన్నపాటి సత్కార్యం సైతం రమదాన్ నెలలో ఎంతో విలువయిన ఆచరణగా అల్లాహ్‌చే పరిగణించబడుతుంది. రమదాన్ మాసపు దినాలలో ముస్లింలు లేవడం, కూర్చోవడం, ఆరాధన కొరకు నడవడం, మేల్కోవడం, తినడం, త్రాగడం వంటి చర్యలన్నీ పుణ్యఫలానికి దోహద పడతాయి. అటువంటి ప్రతి చర్యకు ప్రతిగా అల్లాహ్ తన దాసులకు ఎంతో పుణ్యఫలాన్ని ప్రసాదిస్తాడు. రమదాన్ నెలలో ఒక నఫిల్ స్థాయి ఆరాధనకు ప్రతిగా లభించే పుణ్యఫలం ఫర్జ్ ఆరాధనకు ప్రతిగా లభించే పుణ్యఫలానికి సమానమయిపోతుంది. అలాగే రమదాన్ నెలలో ఒక ఫర్జ్ నమాజ్‌కు ప్రతిగా లభించే పుణ్యఫలం 70 రెట్లు పెంచి వేయబడుతుంది. అందుకే దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్(స) ఈ విధంగా చెప్పారు. "ఈ మాసంలో ఏ వ్యక్తయితే ఒక నఫిల్ ఆరాధనలో నిమగ్నుడవుతాడో అతడికి రమదాన్ కాకుండా మిగిలిన మాసాలలో ఒక ఫర్జ్ ఆరాధనలో నిమగ్నమయినందుకు ప్రతిగా లభించే పుణ్యఫలానికి సమానమైన పుణ్యఫలం ప్రసాదించ బడుతుంది. అలాగే ఏ వ్యక్తయితే రమదాన్ నెలలో ఏదయినా ఫర్జ్ ఆరాధనలో నిమగ్నుడవుతాడో అతడికి రమదాన్ నెల కాకుండా ఇతర మాసాలలో 70 ఫర్జ్ ఆరాధనల్లో నిమగ్నమయినందుకు ప్రతిగా లభించే పుణ్యఫలంతో సమానమైన పుణ్యఫలం ప్రసాదించబడు తుంది. సుబ్‌హానల్లాహ్! రమదాన్ నెలలో ఎంతటి స్థాయిలో అల్లాహ్ తన దాసులపై పుణ్యఫల వర్షాన్ని కురిపిస్తాడో గదా! ఆ విధంగా కురిపించడం అనంత కరుణామయుడు మరియు అపార కృపాశీలుడు అయిన అల్లాహ్ కొరకు ఎంత మాత్రం క్లిష్టతరం కాదు. కనుక ఈ విషయం ఆశ్చర్యకరమైదీ కాదు.

ఎందుకంటే సమయాలు మారడంతో పాటు వస్తువుల విలువలు సైతం మారిపోతూ ఉంటాయి. బంగారం మరియు వెండి ఒకానొక కాలంలో ఎక్కువ విలువను కలిగియుండేవి కావు. అవి సర్వ సాధారణంగా ప్రజలందరి వద్ద దాదాపుగా ఉండేవి. వాటిని ఆశ్చర్యపూర్వకంగా ప్రజలు చూసేవారు కాదు. కానీ పరిస్థితులు మారిపోయాయి. అవసరాలలో మార్పు సంభవించింది. అవసరాలు పెరిగి పోయాయి. దానితో వాటి విలువ అమాంతం పెరిగి పోయింది. అదే విధంగా ఫర్జ్ నమాజ్‌కు ప్రతిగా లభించే పుణ్యఫలం సైతం ప్రదేశాన్ని బట్టి మారుతూ ఉంటుంది. బైతుల్ ముఖద్దిస్, మస్జిదె నబవీ మరియు కాబా గృహం (బైతుల్లాహ్)లో ఫర్జ్ నమాజ్ చదవడం ఇతర ప్రదేశాలలో నమాజ్ చదవడం కంటే ఎంతో శ్రేష్టమైనదిగా పరిగణించ బడుతుంది. అదే విధంగా సర్వ సృష్టికర్త అయిన అల్లాహ్ రమజాన్ నెల ప్రాశస్త్యాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని ఎంతగానో పుణ్యఫలాన్ని తనదాసులకు ప్రసాదిస్తానని వాగ్దానం చేయడం జరిగింది. తద్వారా ప్రజలు వీలయినంతగా సృష్టికర్త ఆరాధనల్లో నిమగ్న మవడం పట్ల దృష్టిని సారించే అవకాశమున్నది మరియు దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహ్మమద్(స) అనుచర సమాజం స్వర్గలోక ప్రవేశం కొరకు మార్గాన్ని సుగమం కావించుకునే అవకాశం ఏర్పడింది. కనుక ఇస్లాం ధర్మంపై మన ప్రాణాలు సమర్పితమవుగాక! రమదాన్ నెలలో ఒక ఫర్జ్ ఇతర మాసాలలో 70 ఫర్జ్‌లకు సమానమైనది. మనం విస్తృత స్థాయిలో పుణ్యఫలం ఆర్జించేందుకై కాబా గృహం వైపుకు ప్రయాణించవలసిన అవసరం లేదు. ఎటువంటి వీసాను, పాస్‌పోర్ట్‌ను పొందనవసరం లేదు. మన ఇంటిలో కూర్చొనే

అగణ్యమైన పుణ్యఫలం పొందే అవకాశం మనకు ప్రాప్తమయింది. రమదాన్ మాసం చంద్రుడిని చూసిన తర్వాత సైతం బద్ధకంతో ఉండిపోయేవారు ఎంతటి దౌర్భాగ్యుల్లో గదా! అటువంటి వ్యక్తులలో చైతన్యం ఏర్పడదు. వారి కాంక్షలో వృద్ధి జరగదు. రమదాన్ నెలలో సైతం వారు మస్జిద్‌కు దూరంగా ఉంటారు. ఇక రమదాన్ మాసానికి చెందిన ఒక్కొక్క ఘడియ మరియు ఒక్కొక్క నిమిషం విలువను గుర్తించే వ్యక్తులు ఎంతటి సౌభాగ్య వంతులో గదా! రమదాన్ మాసంలో సమయాన్ని వారు ఎంత మాత్రం వృధాగా పోనీయరు. అటువంటి వ్యక్తుల గురించే వీరు స్వర్గలోకానికి చెందిన ప్రత్యేకమైన 'రయ్యాన్' అనే ద్వారంగుండా స్వర్గంలోకి ప్రవేశించడం జరుగు తుంది. దైవదూతలు వారికి స్వాగతం పలుకుతూ ఉంటారు" అని పేర్కొనడం జరిగింది.

వాస్తవానికి ఈ మాసం ఆరాధనలకు సంబంధించిన వసంత మాసం ఏ విధంగానయితే ప్రతి పంట సంబంధిత కాలంలో పండ్లు ఫలాలతో వికసింస్తుందో అదే విధంగా ఈ మాసంలో ఆరాధనలు వృద్ధి చెందుతాయి. దాసులకు తమ సృష్టికర్త పట్ల విధేయులుగా నడుచుకునే విషయా లలో సద్బుద్ధి ప్రాప్తమవుతుంది. ఈ కారణంగానే ఎందరో వ్యక్తులు రమదాన్ మాసాన్ని ఎంతగానో గౌరవించి అందులో అత్యధికంగా ఆరాధనల్లో నిమగ్నమయ్యే విషయంలో ఎంతో శ్రద్ధగా వ్యవహరిస్తారు. పని, వృత్తి, పరిశ్రమలు, వ్యవసాయం మొదలయినవి సంవత్సరం పొడవునా కొనసాగుతూనే ఉంటాయి. అయితే పవిత్ర రమజాన్ మాసం సంవత్సరంలో ఒక్క పర్యాయం మాత్రమే వస్తుంది. తదుపరి సంవత్సరానికి చెందిన రమదాన్ మాసపు దినాలు ఎవరికి ప్రాప్తమవుతాయని, ఎవరికి ప్రాప్తం కావని వ్రాయబడినదో ఎవరికీ తెలియదు.

మహోన్నతమైన రమదాన్ మాసంలోనే పవిత్ర ఆకాశ గ్రంథాలు అవతరించాయి. అన్నింటికంటే ఆఖరి దైవగ్రంథ మయిన ప్రపంచంలో నిదురిస్తున్న జాతులన్నింటినీ చైతన్య వంతమైన జాతులుగా మలచివేసిన ఖుర్‌ఆన్ సైతం ఈ నెలలోనే అవతరించింది. అందుకే సృష్టికర్త అయిన అల్లాహ్ ఈ విధంగా పేర్కొన్నాడు. ఈ రమదాన్ మాసంలోనే మానవులందరికీ మార్గదర్శకమైన ఖుర్‌ఆన్ గ్రంథం అవతరింపజేయబడింది.

'రమదాన్ నెల మొదటి లేదా మూడవ తేదీన మానవుల ముక్తికి సంబంధించిన సందేశాన్ని కలిగియున్న సహీఫాలు (దివ్యప్రతులు) దైవప్రవక్త హజ్రత్ ఇబ్రాహీమ్(అ)పై అల్లాహ్ తరఫున అవతరించాయి. రమదాన్ నెలలోనే దైవప్రవక్త హజ్రత్ దావూద్(అ) కాలంలో రమదాన్ నెల 12వ తేదీ 18వ తేదీన మానవుల ముక్తికి సంబంధించిన సందేశం 'జబూర్' గ్రంథం రూపంలో అవతరింపజేయ బడింది. రమజాన్ నెల 6వ తేదీన దైవప్రవక్త హజ్రత్ మూసా(అ)కు 'తౌరాత్ గ్రంథం' అందజేయబడింది. రమదాన్ నెల 13వ తేదీన దైవప్రవక్త హజ్రత్ ఈసా(అ)కు 'ఇంజీల్' అందజేయబడింది.

రోజహ్ మరియు ఖుర్‌ఆన్ గ్రంథం ప్రళయదినాన దాసుని కొరకు సిఫారసు చేయడం జరుగుతుందని హదీసులో పేర్కొనబడింది. రోజహ్ (ఉపవాసం) ఈ విధంగా సిఫారసు చేస్తుంది. ఓ ప్రభువా నేను పగటి పూట ఈ వ్యక్తిని అన్న పానీయాల నుంచి మరియు మనో వాంఛల పరిపూర్తి నుంచి నిరోధించి ఉంచాను. కనుక ఇతడి విషయంలో నా సిఫారసును నీవు స్వీకరించు" ఇక ఖుర్ ఆన్ గ్రంథం ఈ విధంగా సిఫారసు చేస్తుంది. "నేను ఈ వ్యక్తిని రాత్రివేళ తరావీహ్ నమాజ్‌లో ఖుర్‌ఆన్ పఠనం కారణంగా మేల్కొని ఉండేలా చేశాను. కనుక ఇతడి విషయంలో నా సిఫారసును స్వీకరించండి" ఆ రెండింటి సిఫారసును అల్లాహ్ స్వీకరించడం జరుగుతుందని దైవ ప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్(స) పేర్కొన్నారు. ఈ హదీసు ద్వారా స్పష్టమైన రీతిలో రమదాన్ మాసానికి ఖుర్‌ఆన్‌తో ఎటువంటి సంబంధమున్నదో విదితమవుతోంది. ఈ కారణంగానే ప్రతి సంవత్సరం దైవదూత హజ్రత్ జిబ్రయిల్(అ) దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్(స) వద్దకు విచ్చేసి ఖుర్‌ఆన్ గ్రంథాన్ని పూర్తిగా పఠించేవారు. ఖుర్‌ఆన్ పఠనం కొరకు అత్యుత్తమ విధానం తరావీహ్ నమాజ్. ఈ తరావీహ్ నమాజ్ ద్వారా ఖుర్‌ఆన్ పఠనం కూడా

పూర్తవుతుంది. అలాగే హాఫిజ్‌లు కాని వారు సైతం తరావీహ్ నమాజ్‌లో పాల్గొనడం ద్వారా ఖుర్‌ఆన్‌ను పూర్తిగా వినే సౌభాగ్యాన్ని పొందుతారు. అయితే మనం తరావీహ్ నమాజ్‌ను ఒక భారంగా భావించి చదవము. ఒక వేళ చదివినా మనం ఏ వలలో చిక్కుకున్నాము గదా! అని భారంగా భావిస్తూ చదువుతాము.

ఎంతటి శోచనీయమైన విషయమో గదా! సంవత్సరం లో ఒక పర్యాయం పవిత్రమైన రమదాన్ మాసం ప్రాప్తమయితే అందులోనూ ఒక దినానికి చెందిన 24 గంటలలో ఎక్కువ కాలాన్ని స్వీయకార్యాల కొరకే వెచ్చించి వేస్తాము. ఒక వేళ మనం తరావీహ్ నమాజ్ కొరకు కొంచెం కష్టపడితే ఏమవుతుంది? నమాజ్ కొరకు మస్జిద్‌కు వెళ్లిన తర్వాత కూడా త్వరత్వరగా నమాజ్‌ను ముగించేందుకు మనం ప్రయత్నించడమెందుకు?

హజ్‌రత్ మౌలానా అహ్మద్ సర్‌హిందీ(ర.అ) ఒక చోట ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు. 'రమదాన్ మాసం పూర్తిగా కారుణ్యాలతో, శుభాలతో కూడుకున్నట్టిది. ఒక ఖుర్‌ఆన్ గ్రంథం పూర్తిగా విశిష్టతలను కలిగియున్నట్టిది. ఒక షబెఖద్ర్ ఈ మాసం యొక్క సారం. కనుక ఏ వ్యక్తయితే ఈ మాసంలో అల్లాహ్ ఆరాధనలో స్థిరంగా నిమగ్నుడవు తాడో అతడు సంవత్సర పర్యంతం అల్లాహ్ తరఫున శుభాలలో మునిగితేలుతాడు. కనుక!

మనం రమదాన్ మాసాన్ని స్వాగతించేందుకు సన్నద్ధులయిపోవాలి. ఏమరుపాటులోనే మనం సంవత్సర కాలాన్ని గడిపివేశాము. ఇప్పుడు మనం అల్లాహ్ ఆరాధనలో నిమగ్నమయ్యేందుకు సన్నద్ధులు కావాలి. మనం 11 నెలల పాటు అల్లాహ్ ఆదేశాలను ధిక్కరిస్తూ గడిపివేశాం. ఈ రమదాన్ మాసంలో అందుకు పరిహారంగా ఆరాధనలో గడపాలి. మనం అల్లాహ్ పట్ల అవిధేయతతో వ్యవహరిస్తూ మన కర్మల పత్రాన్ని పాపాలతో నింపివేశాం.

కనుక ఈ పవిత్ర రమదాన్ మాసంలో మనం పుణ్యఫలాలను ఆర్జించుకోవాలి. ఒక వేళ రమదాన్ మాసంలో పాపకార్యాలకు సంబంధించిన ఊహ వచ్చి నట్లయితే సత్కార్యాల పట్ల స్థిరచిత్తాన్ని, సంకల్పాన్ని కలిగియుండడం ద్వారా దానిని తొలగించవచ్చు. ఒక వేళ మన మనసు చెడుగుల వైపుకు ప్రేరేపిస్తున్నట్లయితే మనం ఉపవాసం ద్వారా దానిని నిర్దాక్షిణ్యంగా అణచివేయవచ్చు.

మన జీవితాలలో ఈ మాసాన్ని సత్కార్యాలతో కూడుకున్నట్టిదిగా మలచుకునే దిశగా ప్రయత్నిస్తామని ప్రతినబూనుదాం. మన జీవితంలోని ఈ స్వల్ప సమయం పలురకాల సత్కార్య ఫలాలతో కూడిన ఉద్యానవనంగా రూపుదిద్దుకునేలా కృషి చేద్దాం. ఇందులో అల్లాహ్ ఆరాధన, దానధర్మాలు, విధేయత మొదలయిన పుష్పాలు వికసిస్తూ ఉంటాయి. వాటిని చూసి మన సృష్టికర్త మన పట్ల సంతుష్టి చెందాలి. ఆ విధంగా కృషి చేసే సద్బుద్ధిని అల్లాహ్ మనకు ప్రసాదించుగాక! ఆమీన్!

రమజానుల్ ముబారక్ కా పహ్‌లా అష్‌రహ్ రహ్‌మత్ కా హై లిహాజా: పహిలే రోజేసే దస్ (10) వే రోజే తక్ ఇస్ దుఆకో కస్‌రత్‌సే పఢే.

అల్లాహుమ్మర్ హమ్‌నా యా అర్‌హమర్రాహిమీన్

రమజానుల్ ముబారక్ కా దుస్‌రా అష్‌రహ్ మగ్‌ఫిరత్ కా హై లిహాజా: 11 వే రోజే సే (20)వే రోజే తక్ ఇస్ దుఆకో కస్‌రత్‌సే పఢే.

అల్లాహుమ్మగ్ ఫిర్‌లనా జునూబనా యారబ్బల్ ఆలమీన్

రమజానుల్ ముబారక్ కా తీస్‌రా అష్‌రహ్ జహన్నమ్‌సే ఆజాదీ కా హై లిహాజా: 21 వే రోజే సే ఆఖరీ రోజే తక్ ఇస్ దుఆకో కస్‌రత్‌సే పఢే.

అల్లాహుమ్మగ్ ఖినా అజాబన్నార్ వ అద్‌ఖిల్‌నల్ జన్నత మఅల్ అబ్‌రార్

యాఅజీజు యాగప్ఫార్ ఫిర్‌లనా జునూబనా యారబ్బల్ ఆలమీన్

రమదాన్ శుభాలు

- డా.ఫజులుల్లాఖాన్

ప్రపంచం ఎదుర్కొంటున్న అనేక సమస్యల మూలాలు సామాజిక ఆర్థిక అసమానతల్లో ఉన్నాయనేది నిర్వివాదాంశం. వీటికి తక్షణ పరిష్కారాలుగా సోషలిజం, కమ్యూనిజం సిద్ధాంతాలు వెలుగులోకి వచ్చాయి. వాటి విశ్లేషణ అలా ఉంచితే అవి నిర్వహించిన ఉద్యమాలు పీడిత ప్రజలకు బాసటగా నిలిచాయనడంలో సందేహం లేదు. ఇస్లాంను అధ్యయనం చేసిన కారల్‌మార్క్స్ ఆలోచనల్ని పవిత్ర ఖుర్‌ఆన్ ప్రభావితం చేసిందంటే చాలామంది అంగీకరించకపోవచ్చునేమో కాని ఇదొక వాస్తవం. రమదాన్ మాసానికున్న విశిష్టత ఏమిటంటే సామాజిక, ఆర్థిక సమానత్వ ఆచరణకు సంబంధించిన స్ఫూర్తిని పొందడమే.

ఇస్లాం కలిమా, నమాజ్, జకాత్, రోజా, హజ్ అనే మూల స్థంభాలపై ఆధారపడి వుంది. ఇందులో జకాత్ చాలా ప్రధానమైనది. ఆర్థిక స్థోమత ఉన్న ప్రతి ముస్లిం తన సంపద నుండి పేదలకు జకాత్ చెల్లించాలి. ఇది దానం కాదు పేదల హక్కు అని ఇస్లాం చెప్తుంది. ఈ భావనే సోషలిస్టు భావాలకు పునాది వేసింది." వారి సంపాదనలో పేదలకు, అవసరార్థులకు హక్కు ఉంది" అని దివ్య ఖుర్‌ఆన్ చెప్తుంది. ఇస్లామియా చరిత్రలో తొలి ఖలీఫా అబూబకర్ సిద్దీఖ్ గారు నిరుపేదల హక్కు ఐన జకాత్ చెల్లించని ధనిక ముస్లింలపై యుద్ధం ప్రకటిస్తానని చెప్పారు. ధనిక వర్గం సాగించే దోపిడీని ఇస్లాం అంగీకరించదు. భూమిపై, దాని లోపల ఉన్న సంపద అంతా దైవానికే చెందుతుంది. వీటిపై మనిషి తాత్కాలిక అధికారాన్ని మాత్రమే పొందాడు. కనుక ఏ మనిషి తన సంపదను తన గుత్త సొత్తుగా భావించరాదు. సమాజం లోని ధనికులు తమ సంపదలోని కొంత భాగాన్ని ఖచ్చితంగా నిరుపేదలకు పంచితీరాలి. లేదంటే రాజ్యమే ఆ పని చేయాలి. ఒక ధనికుడు నిరుపేదల ఈ హక్కును తృణీకరించినంత కాలం అతని సంపద, అతని ఆత్మ ప్రక్షాళనం కాదని ప్రవక్త ముహమ్మద్(స) చెప్పారు.

పండుగ నమాజ్‌కు ముందు

పండుగ నమాజుకు వెళ్ళక ముందు తమ తరపున మరియు తమ కుటుంబసభ్యులందరి తరపున బీదలకు జకాతుల్ ఫిత్ర్ చెల్లించవలెను. పండుగ నమాజుకు ముందుగాని, నమాజు అనంతరంగాని ఎలాంటి సున్నత్ నమాజు చేయరాదు. అల్లాహ్ యొక్క అంతిమ ప్రవక్త ముహమ్మద్ (సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం) గానీ, ఆయన ప్రియ సహచరులు గానీ అలా చేసినట్లు ఆధారమేదీ లేదు. ఈ విషయంపై ఇస్లామీయ ధర్మవేత్తలం దరి మధ్య ఏకాభిప్రాయం ఉంది. అయితే, ఇక మిగిలినది **నఫిల్ నమాజులు:** వీటి గురించి (నఫిల్ చదవరాదని) ఏ హదీసులోనూ లేదు. గనక నఫిల్ నమాజులు పండుగకు ముందు మరియు తర్వాత కూడా చేసుకోవచ్చునేది కొందరు ధర్మవేత్తల దృక్పథం. కాని సాధారణంగా రోజు ఏ ఏ వేళల్లోనైతే నఫిల్ నమాజులు చేసేవారో, పండుగ రోజున కూడా ఆ వేళల్లోనే చేయాలన్నిది ఒక నిబంధన. అంతేకాక ఈ నఫిల్ నమాజు వలన పండుగ నమాజుకు ఎలాంటి ఆటంకం కలుగకుండా చూసుకోవలెను.

ఫిత్రా దానము (జకాతుల్ ఫిత్ర్)

ఫిత్రా దానము అర్థము: ఈదుల్ ఫిత్ర్ పండుగకు ముందు ఆహారధాన్యాల నుండి (బియ్యం, గొధుమలు మొదలగు వాటి నుండి) ఒక "సా" (3 కేజీలు) బీద ముస్లిములకు దానం చేయుట. ఇది ఉపవాస స్థితిలో జరిగే చిన్నచిన్న తప్పులకు పరిహారము వంటిది.

ఫిత్రా దానము విధి అగుటకు కారణము: హదీస్‌లలో ఈ విధముగా తెలుపబడినది: ఇది ఉపవాసి యొక్క చిన్న చిన్న పొరపాట్లను దూరము చేయును. బీదవారు

కూడా అందరితో కలిసి పండుగ జరుపుకుంటారు, మరియు అల్లాహ్‌కు కృతజ్ఞతలు తెలుపుకోవడానికి ఎవరైతే మన చేత రమదాన్ నెల ఉపవాసములు పూర్తి చేయించి ఇస్లాం యొక్క ఒక మూల స్థంభముపై అమలు చేసే శక్తిని మనకు ప్రసాదించాడో.

ఎవరిపై ఈ ఫిత్రా విధి చేయబడినది: 'ప్రతి ఒక్కరిపై' అనగా అప్పుడే పుట్టిన శిశువునుండి, పెద్దవారి వరకు, మరియు బానిసల తరఫు నుండి, అందరి తరఫు నుండి ఆ ఇంటి పెద్ద ఫిత్రా దానము చెల్లించాలి.

"అల్లాహ్ యొక్క ప్రవక్త ముహమ్మద్ సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం ప్రతి ముస్లింపై, స్వతంత్రుడుగాని, బానిస గానీ, పురుషుడుగాని, స్త్రీ గానీ, పిల్లలు గానీ, పెద్ద వారు గానీ, అందరిపై ఒక 'సా' గోధుమలు లేదా ఒక 'సా' బార్లీ దానముగా తీయుటను విధిగావించిరి." (ముత్తఫఖున్ అలైహ్)

ఫిత్రా దానము ఎవరికి చెల్లించాలి: బీద ముస్లిములకు.

ఫిత్రా దానము గురించి గుర్తుంచుకొన వలసిన విషయాలు:

1. ఫిత్రా దానము ఈదుల్ ఫిత్ర్‌కు ముందు చెల్లించ వలెను.
2. ఈదుల్ ఫిత్ర్‌కు ఒకటి, రెండు రోజులు ముందుగా కూడా చెల్లించవచ్చును.
3. ఈదుల్ ఫిత్ర్ పండుగ తరువాత చెల్లించిన యెడల అది మామూలు దానము అగును. కనుక పండుగకు ముందే తప్పక చెల్లించవలెను.

లైలతుల్ ఖద్ర్

ఈ నెలలో స్వర్గద్వారాలు తెరచి వేయబడ తాయి. నరకద్వారాలు మూసి వేయబడతాయి. షైతాన్లు బంధించబడతారు. వేయి నెలల కంటే శ్రేష్టమయిన రేయి ఒకటి ఈ నెలలోనే ఉంది. ఎవరయితే దాని శుభాలను కోల్పోతాడో, వాస్తావానికి అతడు ఎంతో దౌర్భాగ్యుడు.

లైలతుల్ ఖదర్ దుఆ

(మేము ఖురఆన్‌ను ప్రాముఖ్యతగల రాత్రిలో అవతరింప జేశాము. ఆ ప్రాముఖ్యత గల రాత్రి 1000 నెలల కంటే ఉత్తమమైనది.

ఉమ్ముల్ మోమినీన్ ఆయషా(రజి) ఇలా ఉల్లేఖించారు రసూలుల్లాహ్ సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లంను నేను లైలతుల్ ఖదర్ పొందిన యెడల ఏ దుఆ చేయాలి అని ప్రశ్నించగా, రసూలుల్లాహ్ సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం ఇలా తెలిపారు. అల్లాహుమ్మ ఇన్నక అఫువన్ తుహిబ్బుల్ అఫువఫా అఫుఅన్నీ క్షమాపణను ప్రేమించే అల్లాహ్ నన్నుక్షమించు.

రసూలుల్లాహ్ సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం ఇలా ఉద్బోధించారు. ఎవరైతే విశ్వాసంతో అల్లాహ్ స్వీకరణ కొరకు లైలతుల్ ఖదర్‌లో మేల్కొని ఆరాధనలు చేస్తారో అల్లాహ్ వారి మునుపటి పాపములను క్షమిస్తాడు.

రోజా (ఉపవాసం)

ఖుర్‌ఆన్‌లో అల్లాహ్ ఇలా ప్రకటిస్తున్నాడు (ఖుర్ ఆన్ వచన భావపు అనువాదం)-'విశ్వసించిన ఓ ప్రజలారా! ఉపవాసం మీకు విధిగా నిర్ణయించబడింది ఇదే విధంగా ఇది మీకు పూర్వం ప్రవక్తల్ని అనుసరించే వారి పై కూడా విధించబడింది దీనివల్ల మీలో భయభక్తులు జనించే అవకాశం ఉంది' (అల్ బఖర -183).

అసలు రోజా (ఉపవాసం) అంటే ఆపటం, ఆగి ఉండటం, అదుపు చేసుకోవటం, కట్టుబడి ఉండటం అనే అర్థాలు వస్తాయి. అయితే ఇస్లామీయ పరిభాషలో రోజా (ఉపవాసం) అంటే ఒక నిర్ణీత సమయంలో అన్నపానీయా లను, దాంపత్య సుఖాల్నీ త్యజించటం, లైంగిక వాంఛలను అదుపులో ఉంచుకోవటమని అర్థం. రోజానే 'సౌం/ సియాం' అని కూడా అంటారు. రోజే దార్ (ఉపవాసి)ని 'సాయిం' అని పేర్కొంటారు. ఉపవాసం (రోజా) యుక్త వయస్సుకు చేరిన ప్రతి ముస్లిం స్త్రీపురుషునిపై విధిగా నిర్ణయించబడింది. ఉషోదయానికి పూర్వం నుండి సూర్యా స్తమయం వరకు కేవలం అల్లాహ్ కోసం అన్నపానీయాలు విడనాడటాన్ని, దాంపత్య సుఖం నుండి దూరంగా ఉండటాన్ని రోజా (ఉపవాసం) అంటారు.

ఈ రోజాలను తిరస్కరించినవాడు కాఫిర్ (దైవధిక్కారి) అవుతాడు. ఎలాంటి సరైన కారణం లేకుండా రమదాన్ ఉపవాసాలను పాటించనివాడు ఘోర అపరాధం చేసిన వాడవుతాడు.

యుక్త వయసు కాని పిల్లల పై ఉపవాసం

యుక్త వయసు కాని చిన్న పిల్లల పై ఉపవాసం తప్పనిసరికాదు. అయితే ఉపవాసం ఉండేందుకు చిన్ననాటి నుండే అలవాటు చేసుకోవటంలో తప్పు లేదు. పిల్లవాడికి 7 ఏండ్లు నిండితే నమాజ్ కోసం ఆజ్ఞాపించమని, 10 ఏండ్లు నిండిన మీదట కూడా పిల్లోడు నమాజ్ చేయకపోతే దండించి మరీ నమాజ్ చేయించాలని హదీసుల ద్వారా తెలుస్తోంది. చిన్నపిల్లల్లో ఎన్ని ఉపవాసాలు పాటించగల శక్తి ఉందో అన్ని ఉపవాసాలు పాటించనీయటం ఉత్తమం.

ఒక హదీసులో ఇలా ఉంది: ప్రవక్త ముహమ్మద్ సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం ఇలా ఉపదేశించారని అబూ హురైరహ్ రదియల్లా అన్హు ఇలా ఉల్లేఖించినారు "మీపై ఒక శుభ ప్రదమైన నెల అవతరించనున్నది. దాని ఉప వాసాలను అల్లాహ్ మీపై విధిగా చేశాడు."

ఇఫ్తార్

ఉపవాసం అంటే సూర్యోదయం నుండి సూర్యాస్తమం వరకు అన్నపానియాలకు దూరంగా ఉండడం. ఒక ముస్లిం సూర్యోదయానికి ముందు భోజనం చేసి ఉపవాసాన్ని ప్రారంభిస్తాడు మరియు సూర్యుడు అస్తమిం చిన తరువాత ఉపవాసాన్ని విరమిస్తాడు. ఉపవాసం విరమించే సమయంలో చేసే భోజనాన్ని ఇఫ్తార్ అంటారు.

అనస్(రజి) ఉల్లేఖించారు: "దైవప్రవక్త సల్లల్లాహు అలైహివ సల్లం ఉపవాసాన్ని మగ్రిబ్ నమాజ్ కు ముందు విరమించేవారు. ఉపవాస విరమణకు దైవప్రవక్త సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం తాజా ఖర్జూర పండ్లు తీసుకునేవారు, అవి దొరకనిచో, ఎండు ఖర్జూర పండ్లు తీసుకునేవారు, అవి కూడా లభ్యం కాని పక్షంలో నీళ్ళతో ఉపవాసాన్ని విరమించేవారు." (సునన్ అబూ దావూద్ 2348, 2349 తిర్మిజి 3:79 రియాజుస్ సాలిహీన్ 1238, 1239)

తొందరగా ఇఫ్తార్ చేయడం

ఇఫ్తార్‌లో తొందర చేయడం దైవప్రవక్త సల్లల్లాహు అలైహివసల్లం (సున్నత్) ఆచరణ. తొందర చేయడం అంటే, సూర్యుడు అస్తమించాక ఆలస్యం చేయకుండా వెంటనే ఇఫ్తార్ చేయాలి. కొందరు సూర్యుడు అస్తమించాక కూడా కాసేపు ఆగుతారు. ఇది యూదులు మరియు క్రైస్తవుల ఆచరణ. అందువల్లే దైవప్రవక్త సల్లల్లాహు అలైహివ సల్లం యూదులు మరియు క్రైస్తవులకు విరుద్ధంగా సూర్యుడు అస్తమించగానే ఆలస్యం చేయ కుండా ఇఫ్తార్ చేయాలి అని ఆదేశించారు.

సహల్ ఇబ్న్ సాద్ (రజి)ఉల్లేఖించారు:దైవప్రవక్త సల్లల్లాహు అలైహివ సల్లం ఇలా అన్నారు: "ఉపవాసాన్ని విరమించడంలో తొందర చేసినంత వరకు ప్రజలు మంచిగా ఉంటారు." (సహీహ్ బుఖారీ 3:178, సహీహ్ ముస్లిం 2417)

ఇఫ్తార్ తరువాత చదివే దుఆ

కొందరు విద్వాంసుల ప్రకారం, షేక్ ఇబ్న్ ఉసైమిన్ అభిప్రాయ ప్రకారం ఇఫ్తార్ తరువాత ఈ దుఆ చదవవచ్చు. "జహబజ్ జమవు వబ్ తల్లతిల్ ఉరూఖు వ సబతిల్ అజ్రు ఇన్ షా అల్లాహ్"

అర్థం: దాహం తీరిపోయింది. నరాలు తడిసి పోయాయి. అల్లాహ్ తలిస్తే ప్రతిఫలం దొరుకుతుంది. (సునన్ అబీ దావూద్ 2357)

ఉపవాసం భంగామవ్వడానికి గల కారణాలు

ఖుర్ ఆన్ మరియు హదీస్ ప్రకారంగా ఉపవాసం భంగామవ్వడానికి గల కారణాలు:

1. కావాలని తినడం త్రాగడం వలన
2. కావాలని వాంతి చేయడం వలన
3. స్కలనం చేసి ఉద్దేశ పూర్వకంగా వీర్యమును తీయడం
4. ఎక్కువగా రక్త దానం చేయడం వలన
5. ధూమపానం సేకరించడం వలన

6. బహిష్టు అయిన స్త్రీ
7. ప్రసవించిన స్త్రీ గడువుకాలం వరకు
8. భార్య భర్తలు సంభోగంలో కలవడం వలన

పైన మొదటి 5 విషయాల వలన ఉపవాసం భంగమయితే ఆమె లేదా అతను అల్లాహ్ ముందు పశ్చాత్తాపం పొందాలి.

మిగతా 6,7 వాటి వల్ల ఉపవాసం భంగమయితే వాటిని మిగతా నెలలలో పాటించాలి.

ఉపవాసం భంగపరిస్తే దానికి పరిహారం

భార్య భర్తలు సంభోగంలో కలవడం వలన ఉపవాసం భంగమయితే ఈ క్రింది మూడి వాటిలో ఏదైనా కఫ్ఫారా విధించవచ్చు:

బానిసను విముక్తి చేయడం

ఎడతెగకుండా రెండు నెలలు ఉపవాసం

అరవై మంది పేదవారికి అన్నం పెట్టడం

పైనవన్నీ పరిహారం ఇవ్వడమే గాక పశ్చాత్తాపం కూడా చెందాలి. పశ్చాత్తాపం చెందలేకపోతే ఆ పరిహారం ఉపయోగపడదు.

ఉపవాసం నుంచి మినహాయింపు

ఉపవాసం ఎవరెవరూ ఉండాలంటే యవ్వనస్తులు మరియు ఆరోగ్యంకల వ్యక్తి మరియు సామర్థ్యం కలిగి ఉన్న వ్యక్తికి ఉపవాస మినహాయింపు లేదు. ఉపవాసం ఎవరెవరికి మినహాయింపు ఉందో క్రింది వాటిని చూడండి.

1. మతిస్థిమితం లేని వాడు.
2. యుక్త వయస్సుకు చేరుకొని పిల్లలకు
3. యవ్వనస్తులై ఉండి కూడా ఉపవాసం ఉండడానికి పరిస్థితులు అనుకూలత లేనప్పుడు ఒక పేదవాడికి ఒక రోజు భోజనం తినిపించాలి.
4. గర్భంతో ఉన్న స్త్రీ తన ఉపవాసంను వాయిదా వేసుకోవచ్చు అనగా మిగతా రోజులలో పూర్తి చేయాలి.
5. ప్రయాణం చేసేవారు, అనారోగ్యంతో ఉన్నవారు.

ఏ విషయాలు ఉపవాసంను భంగపరచవు

1. ఉపవాసం ఉన్నామని మరిచి తినడం మరియు తాగడం వలన.
2. అనుకోకుండా వాంతులు అయితే.
3. లాలాజలంను మింగడం వలన కాని, వీధి దుమ్ము వలన, పొగ త్రాగే వారి పొగ వలన ఉపవాసం భంగమవదు.
4. మిశ్వాక్‌తో పళ్ళు తోమడం వలన.
5. స్నానం చేయడం: ఉద్దేశపూర్వకంగా కాకుండా స్నానం చేసేటప్పుడు నీటిని మింగడం వలన ఉపవాసం భంగం కాదు. కాని ఇక్కడ గొంతులో నీటిని పోసుకొని పుక్కిలించడం అనే దానిని మాత్రం తిరస్కరించారు.

ఈదుల్ ఫిత్ర్

హజ్రత్ అనస్ (రజిఅల్లాహు అన్హు) ఉల్లేఖించారు: మహాప్రవక్త (సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం) మక్కా నుండి మదీనాకు వలస వచ్చినపుడు, అక్కడి ప్రజలు ఏడాదిలో రెండు రోజులను ఆటల కోసం, సైరు షికార్ల కోసం పండుగ దినాలుగా ప్రత్యేకించుకోవటాన్ని గమనించారు. "ఏమిటీ ఆ రెండు దినాల విశేషం?" అని ప్రవక్త (సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం) వారిని ప్రశ్నించగా, వారు "అజ్ఞానం వల్ల మేము ఇందులో (ఈ రెండు రోజుల్లో) ఆడుకుంటాం, ఆనందాన్ని అనుభవిస్తాం" అని జవాబిచ్చారు. అపుడు ఆయన ప్రవక్త(స) ఇలా ఉపదేశించారు "ఈ రెండు రోజులను అల్లాహ్ మీకోసం ఇంతకంటే మేలైన పర్వదినాలుగా మార్చివేశాడు. వాటిలో ఒకటి ఈదుల్ ఫిత్ర్, రెండవది ఈదుల్ అద్ హా."

పండుగ రోజున, షరీఅత్ పరిధులలో స్వాదిష్టమైన ఆహార పదార్థాలు భుజించటం, శుభాకాంక్షలు తెలుపుకోవటం సంప్రదాయం. హజ్రత్ ఆయిషా (రఅ) ఇలా ఉల్లేఖించినారు: "ఒక పర్వదినాన నీగ్రోలు (నల్లవారు) మహాప్రవక్త దగ్గరికి విన్యాసాలు చేస్తూ వచ్చారు. నేను మహాప్రవక్త (సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం) భుజంపై నుండి తొంగి చూడసాగాను. (ఇది గమనించి) ఆయన

(సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం) తన భుజాన్ని క్రిందికి దించినారు. నేను ఆయన భుజంపై నుండి తనివి తీరా ఆ దృశ్యాన్ని తిలకించిన తరువాత అక్కడి నుండి ఇంటి లోపలికి వెళ్ళిపోయాను."(బుఖారి, ముస్లిం ,అహ్మద్)

పండుగ రోజున స్నానం చేయటం, సుగంధ ద్రవ్యాలు పూసుకోవటం, ఉన్న వాటిలో నుండి మంచి దుస్తులు ధరించటం ఉత్తమం. ఇది మహా ప్రవక్త (సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం) ఆచరణ విధానం కూడా. ఈద్ నమాజ్ తమ బస్తి లేక గ్రామం బయట ఒక బహిరంగ ప్రదేశంలోని ఈద్ గాహ్‌లో చేయటం సున్నత్. సౌకర్యం లేని పక్షంలో మస్జిద్‌లో కూడా పండుగ నమాజ్ చేసుకోవచ్చు. ఈద్ నమాజ్ కోసం ఈద్ గాహ్ వైపుకు వెళ్ళేటప్పుడు బిగ్గరగా తక్బీర్ పలుకుతూ వెళ్ళాలి. ఈద్ గాహ్‌కు వెళ్ళేటప్పుడు ఒక దారిన, వాపసు వచ్చేటప్పుడు మరొక దారిన రావటం ఉత్తమం. పురుషులతోపాటు స్త్రీలు, పిల్లలు కూడా ఈద్‌గాహ్ వెళ్ళి, ఈద్ నమాజ్‌లో పాల్గొనటం కూడా ఒక సున్నతే.

ఈద్ నమాజు

ఈదుల్ ఫిత్ర్(రమదాన్ పండగ) రమదాన్ నెల ఉపవాసములు పూర్తయిన తర్వాత షవ్వాల్ 1వ తారీఖున జరుపుకోబడును.

ఈద్ నమాజ్ సమయం

సూర్యుడు ఉదయించి, సుమారు రెండు బారెళ్ళుపైకి రాగానే పండుగ నమాజు వేళ ప్రారంభం అవుతుంది. ఈదుల్ ఫితర్ నమాజును కాస్త ఆలస్యంగా, ఈదుల్ అద్ హా నమాజును కాస్త త్వరగా చేయటం మంచిది. మిట్టమధ్యాహ్నం దాటడంతోనే పండుగ నమాజు వేళ ముగుస్తుంది. హజ్రత్ జన్దుబ్ (రజిఅల్లాహు అన్హు) ఉల్లేఖనం: ఈదుల్ ఫిత్ర్ నమాజును మహా ప్రవక్త (సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం) చదివించేటప్పుడు రెండు బారెల్ల ప్రొద్దెక్కి ఉండేది. ఈదుల్ అద్ హా నమాజు చదివించేటప్పుడు ఒక బారెడు ప్రొద్దెక్కి ఉండేది. (అహ్మద్ నిన్ హసనుల్ బన్నా)

పండుగ నమాజు కొరకు అజాన్ మరియు ఇఖామత్ లేదు. పండుగ నమాజు కోసం అజాన్ యివ్వ కూడదు, అలాగే పండుగ నమాజుకు ముందు ఇఖామత్ కూడా లేదు. జుమా నమాజులో ఖుత్బా ప్రసంగం తర్వాత నమాజు జరుగును. అయితే పండుగ రోజున ముందు నమాజు, ఆ తర్వాత ఖుత్బా ప్రసంగం ఉంటుంది.

సలాతుల్ ఈద్ షరతులు:

1. **సమయం:** సూర్యుడు ఉదయించిన 20 నిమిషాల తర్వాత సలాతుల్ ఈద్ సమయం ప్రారంభమగును. ఆలస్యం చేయకుండా ప్రారంభపు సమయంలోనే ఈద్ నమాజ్ పూర్తి చేయటం ఉత్తమం.
2. **సలాహ్:** సలాతుల్ ఈద్ రెండు రకాతులు బిగ్గరగా చదవవలెను. అదాన్ మరియు ఆఖామహ్ పలుక బడదు. మొదటి రకాతులో ప్రారంభ తక్బీర్ కాకుండా 6 తక్బీర్ లు అధికంగా పలుక వలెను. మరియు రెండవ రకాతులో 5 తక్బీర్ లు పలుక వలెను.
3. సలాతుల్ ఈద్ తర్వాత రెండు ఖుత్బాలు ఇవ్వబడును.

సలాతుల్ ఈద్‌లోని సున్నతులు

1. స్నానం చేయుట, మంచి దుస్తులు ధరించుట, సువాసన పూసుకొనుట.
2. ఈదుల్ ఫిత్ర్‌లో బేసి సంఖ్యలో ఖర్జూరపు పళ్ళు తిని ఈద్ గాహ్‌కు వెళ్ళుట. సలాతుల్ ఈద్ పట్టణం లేదా గ్రామం బయటకు వెళ్ళి ఆచరించుట సున్నత్.
3. ఈదుల్ అద్ హా లో ఈద్ గా నుంచి వచ్చి ఖుర్బాని మాంసంతో భోజనం చేయుట ఈద్ గాహ్ వెళ్ళే టప్పుడు ఒకదారిన వచ్చేటప్పుడు వేరే దారిన రావటం.
4. తక్బీర్ అల్లాహు అక్బర్, అల్లాహ్ అక్బర్ లా ఇలాహ ఇల్లల్లాహు, వల్లాహు అక్బర్, అల్లాహు అక్బర్, వలిల్లాహిల్ హంద్.

పఠించవలసిన సూరాలు

ఈద్ నమాజు రెండు రకాతులు. ప్రతీ రకాతు లోను సూరహ్ ఫాతిహ్ పఠించిన తరువాత దివ్యఖుర్

ఆన్‌లోని మరే భాగమైనా పఠించవచ్చు. అయితే మహా ప్రవక్త ముహమ్మద్ (సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం) పండుగ నమాజులో స్వయంగా ఆ వేళల్లో ఏ యే సూరాలనైతే పఠించేవారో, ఆ సూరాలనే మనం కూడా పఠించటం ఉత్తమం. హజ్రత్ సమర (రజిఅల్లా అన్హు) ఉల్లేఖనం: "పండుగ నమాజులలో మహాప్రవక్త (సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం) మొదటి రకాతులో (ఫాతిహా సూరా అనంతరం) 'సబ్బిహిస్మ రబ్బికల్ ఆలా' మరియు రెండవ రకాతులో 'హల్ అతాక హదీసుల్ గాషిఅ' పఠించేవారు (అహ్మద్). మరో హదీసులో ఇలా ఉంది "'ఈదుల్ ఫిత్ర్, ఈదుల్ అజ్ హా నమాజులలో ప్రవక్త (సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం) ఏమి పఠించేవారు?' అని హజ్రత్ ఉమర్ (రజిఅయల్లా అన్హు) హజ్రత్ అబూ వాఖిద్ లేసీ (రజిఅల్లా అన్హు)ను దర్యాప్తు చేయగా 'ప్రవక్త (సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం) సూరహ్ ఖాఫ్ మరియు సూరహ్ ఖమర్ పఠించే వారని' ఆయన జవాబిచ్చినారు". ఈద్ నమాజు సామూహికంగా చేయాలి మరియు ఖుర్ఆన్ పఠనం బిగ్గరగా చేయాలి .

పండుగ నమాజ్ తక్బీర్లు

పండుగ నమాజులో - మొదటి రకాతులో తక్బీరే తహ్రీమాను మినహాయించి, ఖిరాత్ కంటే ముందు అంటే ఖుర్ఆన్ పఠనం ముందు ఏడుసార్లు తక్బీర్లు చెప్పటం, రెండవ రకాతులో కూడా ఖిరాత్‌కు ముందు ఐదు సార్లు తక్బీర్లు పలకటం సున్నత్. ప్రవక్త సహచరులు మరియు సహచరులను కళ్ళారా చుసిన వారి విధానం కూడా ఇదే.

నమాజు ముగిసిన తర్వాత సాముహిక దుఆ చేయాలని ఎక్కడా లేదు. కనుక ఎవరికీ వారు వ్యక్తిగతంగా దుఆ చేసుకోవచ్చు .

పండుగ ప్రసంగం

పండుగ రోజున పండుగ నమాజు అనంతరం ప్రసంగించటం సంప్రదాయం. హజ్రత్ అబ్దుల్లాహ్ బిన్ సాయిబ్ (రజిఅల్లా అన్హు) ఉల్లేఖించారు - ఒక పర్వదినాన నేను మహా ప్రవక్త (సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం) వెంట ఈద్‌గాహ్‌లో ఉన్నాను. నమాజు చదివించటం పూర్తయ్యాక, ఆయన (సల్లల్లాహు అలైహి వసల్లం) సెలవిచ్చారు, ఇప్పుడు మేము ప్రసంగించనున్నాము. కూర్చోదలచినవారు కూర్చుని ప్రసంగం వినవచ్చు, వెళ్ళదలచిన వారు వెళ్ళవచ్చు. (అబూదావూద్ ,నిసాయి ,ఇబ్నెమాజ)

రమదాన్ నెలలో ఖుర్ఆన్ చదవటం ఎలా?

1. ఈ రమదాన్ నెలలో దివ్యఖుర్ఆన్ మొత్తం చదవాలని కోరుకుంటున్నారా?
2. మీరు చేయవలసినదల్లా ప్రతి ఫర్జ్ నమాజ్ తరువాత నాలుగున్నర పేజీలు చదవటమే.
3. ఒకసారి దీనిని పరిశీలించండి : పేజీలు(4.5) ప్రతిదిన నమాజులు(5) దినములు(30) (604)దివ్యఖుర్ఆన్ లోని మొత్తం పేజీలు.
4. ప్రతి నమాజు తరువాత కేవలం కొన్ని నిమిషాలు వెచ్చించటం ద్వారా చాలా సులభంగా ప్రతి నెలలో ఒకసారి మొత్తం ఖుర్ఆన్ పూర్తిగా చదవుకోవచ్చు. ఎంత లాభదా యకమైన పెట్టుబడి!

   ఒకవేళ మీరు బిజీగా ఉంటే, ప్రతి నమాజు తరువాత కేవలం రెండు పేజీలు చదవటం ద్వారా ప్రతి రెండు నెలలలో ఒకసారి ఖుర్ఆన్ పూర్తిగా చదవుకోవచ్చు.

   నమ్మలేక పోతున్నారు కదూ?
5. గుర్తుంచుకోండి! దివ్యఖుర్ఆన్‌లో మీరు చదివే ఒక్కో అక్షరానికి బదులుగా 10పుణ్యాలు మీ ఖాతాలో జమ చేయబడతాయి.

   మరి ఒక్కో పదానికి బదులుగా?

   ఒక్కో పంక్తికి బదులుగా?

   ఒక్కో పేజీకి బదులుగా?

   ఒక్కో అధ్యాయానికి బదులుగా?

   మొత్తం ఖుర్ఆన్ చదివినందుకు బదులుగా? అల్లాహ్ మీకు శుభాల్ని కలుగజేస్తాడు.

షబె ఖద్ర్ మరియు ఏతెకాఫ్

- మౌలానా ముహమ్మద్ ఉబైదుర్రహ్మాన్,

ముస్లిం సోదరులారా! అల్లాహ్ ఖుర్‌ఆన్‌లో ఒక చోట ఈ విధంగా పేర్కొన్నాడు: " నిస్సందేహంగా మేము ఈ ఖుర్‌ఆన్‌ను షబెఖద్ర్ న అవతరింపజేశాము. షబెఖద్ర్ అంటే ఏమిటో మీకు తెలుసా? షబెఖద్ర్ వెయ్యి మాసాల కంటే శ్రేష్ఠమైనది. మీ ప్రభువ ఆజ్ఞ మేరకు ఆయన దూతలు మరియు పరిశుద్ధాత్మ (దైవదూత హజ్రత్ జిబ్రయిల్ (అ)) ఈ రాత్రివేళ అవతరిస్తాయి. ప్రతి మంచి పని కొరకూ శుభం. అది సూర్యోదయం వరకు కొనసాగుతుంది "

గౌరవనీయ మహాశయులారా! ప్రపంచంలో లభ్యమయ్యే వస్తువులన్నీ సమానం కాజాలవు. దైవంచే రూపొందించబడిన వ్యవస్థ యొక్క విశిష్టశైలి ఏమిటంటే దైవం తన దాసులలో నుంచి ఒక దాసుడి స్థాయిని పెంచివేసి ఒక జాతికి నాయకత్వం వహించేందుకై ఎంచుకోవడం జరుగుతుంది. అలాగే దైవం కొందరిని పాలితులుగా చేసి వారికి విధేయులుగా రూపొందించడం జరుగుతుంది. ఈ విధంగా జంతువులతోనూ వృక్షాల తోనూ, సజీవులతోనూ, నిర్జీవులతోనూ వ్యవహరించడం జరుగుతుంది.

ప్రపంచంలో ఎంతో మంది దైవప్రవక్తలు ప్రభవించారు. అయితే ఆఖరి దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్ (స) కు ఎటువంటి స్థాయిని అల్లాహ్ ప్రసాదించడం జరిగిందో దానికి సంబంధించిన ఊహ సైతం ఎవరి మస్తిష్కంలోనూ ఉనికిలో లేదు. మానవ సమాజాలన్నింటిలోకెల్లా ఉత్తమ సమాజంగా అల్లాహ్ ఆఖరి దైవప్రవక్త అయిన హజ్రత్ ముహమ్మద్ (స) అనుచర సమాజాన్ని రూపొందించాడు. 'ఉత్తమ సమాజం' అనే బిరుదునిచ్చి అల్లాహ్ వారి స్థాయిని ప్రస్ఫుటీకరించాడు. అదేవిధంగా అన్ని గ్రంథాలలోకెల్లా ఖుర్‌ఆన్‌ను ఉత్కృష్టమైన గ్రంథంగా అల్లాహ్ పేర్కొన్నాడు. అదేవిధంగా మాసాలన్నింటిలోకెల్లా ఉత్కృష్టమైన మాసంగా అల్లాహ్ రమదాన్ మాసాన్ని పేర్కొన్నాడు. అలాగే రాత్రులన్నింటిలో కెల్లా షబె ఖద్ర్‌ను ఉన్నతమైనదిగా అల్లాహ్ పేర్కొన్నాడు. ఆ రాత్రి విశిష్టత గురించి వెల్లడిస్తూ అల్లాహ్ ' ఖద్ర్ ' పేరుతో ఒక సూరాహ్‌నే అవతరింపజేయడం జరిగింది.

షబె ఖద్ర్ గా పిలువబడే రాత్రి యొక్క ప్రతి ఘడియ మరియు ప్రతి నిమిషం శుభప్రదమైనది, పుణ్యప్రదమైనది. ఈ రాత్రి విశిష్టత రీత్యా అల్లాహ్ పవిత్ర ఖుర్‌ఆన్‌ను అవతరింపజేశాడు. ఈ రాత్రి విశిష్టతను వెల్లడిస్తూ అల్లాహ్ 'ఖద్ర్' అనే సూరహ్‌ను అవతరింపజేశాడు, ప్రజల హృదయాలలో దాని నిజమైన ప్రాముఖ్యత ప్రతిష్ఠించబడేందుకై మరియు అమూల్యమైన ఈ రాత్రి శుభాలను కోల్పోకుండా ఉండేందుకై. ఈ రాత్రివేళ ఆరాధన వెయ్యి మాసాల ఆరాధన కంటే విలువయినదిగా పరిగణించబడి అల్లాహ్‌చే స్వీకరించబడుతుంది. సూర్యాస్తమయం నుంచి సూర్యోదయం వరకు ఈ రాత్రి యొక్క శుభాలు అవతరిస్తూనే ఉంటాయి. అన్ని దిశల్లోనూ చల్లని గాలులు, అల్లాహ్ స్మరణ మరియు సోత్రాలు పరివ్యాప్తమవుతూ ఉంటాయి. దైవదూతలు మానవులపై కారుణ్యం చూపవలసిందిగా అల్లాహ్‌ను ఈ రాత్రివేళ ప్రత్యేకంగా ప్రార్థించడం జరుగుతుంది. ఈ రాత్రివేళ ఆకాశ వాతావరణం ఎంతో మనోహరంగా ఉంటుంది. ఎంతటి కనులకు ఇంపయిన దృశ్యమో గదా! ప్రపంచంలోని వస్తువులన్నీ ఎంతో గౌరవప్రదమైన రీతిలో సృష్టికర్త ముందు మోకరిల్లుతూ ఉంటాయి. మస్జిద్‌ల మీనార్ల నుంచి అల్లాహ్ స్తోత్రాలకు సంబంధించిన

ధ్వనులు మిన్నంటుతూ ఉంటాయి. ఈ రాత్రిని అన్వేషిస్తూ కృషి చేసి ఎంతో కొంతసేపు ఈ రాత్రివేళ అల్లాహ్ దర్బారులో హాజరయి ఆయన ఆరాధనలో నిమగ్నమయిన దాసుడు ఎంతటి సౌభాగ్యవంతుడో గదా! అల్లాహ్ సాన్నిధ్యంలో ఉండే దూతలు సైతం అటువంటి దాసుని మన్నింపు కొరకు ప్రార్థించడం జరుగుతుంది మరియు అతడితో కరచాలనం కొరకు హస్తాలను చాచడమూ జరుగుతుంది, ఆ విషయాన్ని మనం ప్రత్యక్షంగా గ్రహించలేకపోయినప్పటికీ ! అయితే ఇంతటి మహోన్నత రాత్రి విలువను సైతం గుర్తించకుండా ఈ రాత్రివేళ సైతం సృష్టికర్త ఆరాధనలో నిమగ్నమవకుండా ఏమరుపాటుతో నిర్లక్ష్యంగా గడిపివేసిన వ్యక్తి ఎంతటి దౌర్భాగ్యుడో గదా ! అటువంటి వ్యక్తికి పశ్చాత్తాపంతో నిట్టూర్పు విడవడం మినహా ఒరిగేది ఏమీ లేదు. అటువంటి వ్యక్తి గురించే దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్ (స) ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు: " ఈ రాత్రి శుభాలకు దూరమయిపోయిన వ్యక్తి అన్ని వస్తువులకూ దూరమయిపోయాడు"

హజ్రత్ అనస్(ర) దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్(స) ఈ విధంగా పేర్కొన్నట్లుగా ఉల్లేఖించారు: దైవదూత హజ్రత్ జిబ్రయీల్ (అ) దైవదూతల ఒక బృందంతో పాటు భువిపైకి వస్తారు. వారు నిలబడి లేదా కూర్చొని అల్లాహ్ ఆరాధనలో నిమగ్నులయి ఉన్న దాసుల మన్నింపు కొరకు అల్లాహ్‌ను ప్రార్థిస్తారు."

అదేవిధంగా మరొక హదీసు ఉల్లేఖనంలో ఈ విధంగా పేర్కొనబడి ఉంది: " ఏ వ్యక్తయితే విశ్వాసం మరియు పుణ్యఫలం లభిస్తుందని సంకల్పిస్తూ షబెఖద్ర్ లో నఫిల్ నమాజులు చదువుతాడో అతడి పూర్వపు పాపాలన్నీ క్షమించివేయబడతాయి. అయితే షబెఖద్ర్ తేదీని అల్లాహ్ నిర్ణయించలేదు. ప్రజల ఆసక్తి మరియు ఉత్సాహం పై దానిని విడచిపెట్టాడు. తద్వారా దాసులు తమ మనోవాంఛలపై అదుపును సాధించేందుకు కృషి చేసేందుకు అవకాశం లభించింది. అలాగే దాసులలో షబె ఖద్ర్‌ను పొందే విషయంలో నిజమైన తపన జనించేందుకు అవకాశం లభించింది. ప్రపంచంలో వ్యాపారం చేసేవారికి ఫలానా పట్టణంలో ఫలానా నెలలో ఒక సంత నిర్వహించబడుతుందని, అందులో లక్ష రూపాయల లాభం చేకూరుతుందని ముందుగానే తెలిసినట్లయితే ఏ వ్యక్తి అటువంటి అవకాశాన్ని వదులుకుంటాడు? ఒకవేళ ఆ సమాచారాన్ని అందజేసిన వ్యక్తి దానికి సంబంధించిన తేదీని తెలియజేయనప్పటికీ వ్యాపారి తప్పకుండా ఆ తేదీని ఏదో ఒక రీతిలో కనుగొని తీరతాడు. ఒకవేళ ఆ తేదీ విషయంలో సందేహం తలెత్తిన పక్షంలో కొన్నిరోజుల ముందే ఆ ప్రదేశానికి అతడు చేరుకుంటాడు. అదేవిధంగా షబె ఖద్ర్ సైతం పుణ్యఫలాలతో కూడిన సంత. అది ముస్లింలకు ప్రసాదించబడుతోంది. అయితే షబె ఖద్ర్ ఏ నెలలో వస్తుందో తెలియజేయబడడంతో పాటు నెలలోని ఆఖరి పది రోజుల్లో వస్తుందని కూడా తెలియజేయబడింది. తద్వారా పుణ్యఫలాల పట్ల ఆసక్తిని కలిగియున్నవారు, అల్లాహ్ పట్ల మరియు దైవప్రవక్త పట్ల ప్రేమానురాగాలను కలిగియున్నవారు ఎన్నిరోజుల పాటు తమ సుఖాలను త్యజించి షబె ఖద్ర్‌ను అన్వేషించడంలో నిమగ్నులవుతారో తెలుసుకునేందుకు అవకాశం ఏర్పడింది.

అందుకే దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్ (స) ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు: ''తేదీ గురించి మీకు తెలియజేయక పోవడంలోనూ మీ కొరకు శుభం ఉంది. ఈ విషయాన్ని గుప్తంగా ఉంచడంలో మర్మమేమిటంటే దానిని అన్వేషించడంలో భాగంగా దాసులు రమదాన్ మాసమంతా అల్లాహ్ ఆరాధనలో నిమగ్నులయ్యే అవకాశముంది.

సంపాదించుకునే సీజన్ వచ్చినప్పటికీ దానిని కోల్పోయే వ్యక్తియే ప్రపంచంలో అందరిలోకెల్లా దురదృష్టవంతుడు. అయితే దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్ (స) దృష్టిలో పుణ్యఫలాలను ఆర్జించేందుకు దోహదపడే సీజన్

వచ్చినవ్పటికీ ఆ అమూల్యమైన అవకాశాన్ని జారవిడుచుకునే వ్యక్తి అందరిలోకెల్లా దురదృష్టవంతుడు. మిత్రులారా! ప్రపంచాన్ని ఆర్జించేందుకై ప్రజలు రాత్రంతా మేల్కొంటారు, నిలబడి సైతం పని చేసేందుకు వెనుకాడరు, రాత్రింబవళ్ళూ యంత్రం వలె పనిచేస్తారు. అన్ని రకాల కష్టాలను, ఇబ్బందులను ఎదుర్కొంటారు. వారు ఆ క్రమంలో తమ ఆరోగ్యాన్నీ పట్టించుకోరు, సుఖాల గురించీ పట్టించుకోరు. అయితే ఎంతో శోచనీయమైన విషయమేమిటంటే ధర్మాన్ని ఆర్జించేందుకై మన వద్ద తీరికే ఉండదు. దైవం కొరకు కనీసం ఒక్క రాత్రయినా మేల్కొనేందుకు సైతం మనం సిద్ధంగా లేము.

మరణానికి ముందరి జీవితం కొరకయితే సన్నద్ధులమవుతామే గానీ మరణానంతర జీవితం కొరకు మాత్రం ఏవిధంగానూ సన్నద్ధులమవము, చింతించము. మరణానంతర జీవితం కొరకు ఎవరు సన్నద్ధులవాలి? ఎవరయితే మరణించబోతున్నారో వారు సన్నద్ధులవవలసిన ఆవశ్యకత ఉంది. అయితే మనం మరణించము గదా! అయ్యో ! మనం ఎంతటి ఏమరు పాటులో ఉన్నామో గదా !

ముస్లింలారా! కొంచెం ఆలోచించవలసిన విషయమేమిటంటే కేవలం అరవై లేదా డెబ్భై సంవత్సరాల జీవితం కొరకు మానవుడు ఎక్కడెక్కడో తిరుగుతాడు, ఏమేమో చేస్తాడు. కానీ ఎన్నటికీ అంతం కాని, మరణమంటూ లేని శాశ్వతమైన పరలోక జీవితం కొరకు రాత్రింబవళ్ళూ మనం కృషి చేయవలసిన ఆవశ్యకత లేదా? ప్రియతమ ప్రవక్త హజ్‌రత్ ముహమ్మద్ (స) షబెఖద్ర్ పట్ల ఎంతగా శ్రద్ధ వహించేవారంటే రమదాన్ మాసం ప్రారంభం ప్రారంభమవడంతోటే, అనగా మొదటి పది రోజులపాటు ఏతెకాఫ్ పాటించారు. అందులో షబెఖద్ర్ లభించకపోవడంతో రమదాన్ నెల రెండవ భాగంలో, అనగా 11 వ తేదీ నుంచి 20 వ తేదీ వరకు గల పది దినాల పాటు ఏతెకాఫ్‌ను పాటించారు. అయితే అందులో సైతం షబెఖద్ర్ లభించకపోవడంతో రమదాన్ మాసం చివరి 10 రోజులపాటు ఏతెకాఫ్‌ను పాటించారు. ఇక అప్పటినుంచి ప్రతి సంవత్సరం రమదాన్ మాసంలో చివరి 10 రోజులపాటు ఆయన (స) ఏతెకాఫ్‌ను పాటించారు.

మహాశయులారా!

షబెఖద్ర్ ఎప్పుడు వస్తుంది? ఏ తేదీన వస్తుంది? అనే విషయాలకు సంబంధించిన సమాచారం తెలియజేయబడలేదు. హజ్‌రత్ ఉబాదహ్ బిన్ సాబిత్ (రజి) ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు: ఒక పర్యాయం దైవప్రవక్త హజ్‌రత్ ముహమ్మద్ (స) ప్రజలకు షబెఖద్ర్ గురించి తెలియజేసేందుకై బయలుదేరారు. అయితే ఇద్దరు ముస్లింలు పరస్పరం కలహించుకోసాగారు. అప్పుడు దైవప్రవక్త (స) ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు: " నేను మీకు షబెఖద్ర్ గురించి తెలియజేసేందుకై బయలుదేరాను. కానీ ఫలానా వ్యక్తులు కలహించుకో సాగారు. ఆ కారణంగా దానికి సంబంధించిన సమాచారం వెనక్కు తీసుకోబడింది. కనుక ఇక ఇప్పుడు ఏ మాసంలో ఏ తేదీన షబెఖద్ర్ వస్తుందనే విషయం గురించి చెప్పలేము. అయితే షబెఖద్ర్‌ను అన్వేషించవలసిందిగా ఆదేశం ఇవ్వబడింది. తద్వారా షబెఖద్ర్‌ను అన్వేషించే క్రమంలో పలు రాత్రులు దైవారాధనలో దాసులు గడిపేందుకు అవకాశం ఏర్పడింది. ఆ విధంగా దాసుడు వీలయినంత ఎక్కువగా పుణ్యఫలాలను ఆర్జించే అవకాశముంది. అయితే పలు హదీసు ఉల్లేఖనాల ద్వారా విదితమయిన విషయమేమిటంటే షబెఖద్ర్ రమదాన్ మాసంలోని చివరి పది దినాలలో వస్తుందనే విషయం విదితమయింది. అందులోనూ రమదాన్ మాసం చివరి 10 రోజులలోని బేసి రాత్రులలో (అనగా 21 వ, 23 వ, 25 వ , 27వ మరియు 29వ రాత్రులలో) షబెఖద్ర్ వచ్చేందుకు అవకాశముంది. మరీ ముఖ్యంగా రమదాన్ నెల 27 వ తేదీ రాత్రి షబెఖద్ర్ అయ్యేందుకు ఎక్కువగా అవకాశముందనేది పండితుల అంచనా. రమదాన్ నెల

27వ తేదీ షబెఖద్ర్ అయి ఉంటుందని ఎంతోమంది ఖుర్‌ఆన్ వ్యాఖ్యాతలు అభిప్రాయపడ్డారు.

అల్లామా ఇబ్నుల్ మునీర్(ర) ఒక ముఖ్యమైన విషయాన్ని ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు: " షబెఖద్ర్ అనేది గొప్ప మహానుభావులయిన వ్యక్తులకు, దైవానికి ప్రీతిపాత్రులయిన దాసులకు మాత్రమే లభిస్తుంది. అల్లాహ్ తాను తలచినవారికి షబెఖద్ర్‌ను ప్రసాదిస్తాడు. కనుక షబెఖద్ర్‌ను అన్వేషిస్తూ ప్రతి వ్యక్తీ ప్రయత్నించ వలసిన ఆవశ్యకత ఉంది" (నీలుల్ ఔతార్: సంపుటి - 4, పేజీ : 294)

ఈ కారణంగానే దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్ (స) రమదాన్ మాసం చివరి పది రోజుల్లో అత్యధికంగా దైవారాధనలో నిమగ్నమవడం పట్ల ఎంతో శ్రద్ధను కనబరిచేవారు. హజ్రత్ ఆయిషహ్ (ర) ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు: దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్ (స) రమదాన్ నెల ఆఖరి పది రోజుల్లో ఆరాధనల్లో ఎంత ఎక్కువగా నిమగ్నమయ్యేవారో అంతటి స్థాయిలో మిగిలిన దినాలలో నిమగ్నమయ్యేవారు కాదు"

ఇదేవిధంగా 'బుఖారీ' అనే హదీసు గ్రంథంలో పేర్కొనబడియున్న మరొక హదీసు ఉల్లేఖనంలో ఈ క్రింది విధంగా ఉంది : " దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్ (స) రమదాన్ మాసం ఆఖరి పది రోజులు పూర్తిగా అల్లాహ్ ఆరాధనలో నిమగ్నమయ్యేవారు. రాత్రంతా మేల్కొని ఆరాధనలో గడిపేవారు. అలాగే తన ఇంటి వారిని సైతం మేల్కొని వారు సైతం వీలయినంత ఎక్కువగా దైవారాధనలో నిమగ్నులయ్యేలా చేసేవారు.

హజ్రత్ అలీ (ర) ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు: "దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్(స) రాత్రివేళ ఎవరెవరయితే నమాజ్ చదవగలరో వారందరినీ నమాజ్ కొరకు మేల్కొలిపేవారు. " వాస్తవానికి రమదాన్ నెలకు చెందిన విలువయిన రాత్రింబవళ్ళు ఆరాధనలో నిమగ్నమయ్యేందుకు ఉద్దేశించబడ్డాయి. ఎంతోమంది దాసులు రమదాన్ నెలలోని ఒక్కొక్క నిమిషాన్ని ఒక్కొక్క మాసంగా భావించి సద్వినియోగం గావించుకుంటారు. వారు ఒక్కొక్క దినం ఒక్కొక్క మాసంగా మారిపోతే బాగుండునని ఆశిస్తారు. వారు తమ ప్రభువు ముందు సజ్దహ్ చేసినప్పుడు అశ్రువులు చిందిస్తూ ' ఈ దినాలు ముగిసి పోకపోతే బాగుండును' అని కోరుకుంటారు.

మహాశయులారా! షబెఖద్ర్ కొరకు నిర్ణీత తేదీ ఏదీ లేదు. అయితే హదీసులలో షబెఖద్ర్‌కు సంబంధించిన కొన్ని సంకేతాలు కూడా తెలియజేయ బడ్డాయి. వాటి ద్వారా షబెఖద్ర్‌ను తెలుసుకోవడం సులభతరమయిపోతుంది. ఏ రాత్రిలోనయితే ఆ సంకేతాలు కనబడతాయో దానినే షబెఖద్ర్‌గా భావించాలి. ఆ రాత్రి పున్నమినాటి వలె చంద్రుడు కిరణాలను ప్రసరించకుండా సాధారణ రాత్రులలో కంటే తక్కువ స్థాయి కాంతితో ప్రకాశిస్తూ ఉంటాడు. ఈ విషయాన్ని ఎంతోమంది అనుభవపూర్వకంగా గుర్తించారు.

రెండవ సంకేతమేమిటంటే ఆ రాత్రి ప్రఫుల్లంగా, కాంతివంతంగా ఉంటుంది. (ఐనీ షరహ్, సంపుటి-5, పేజీ: 365).

మూడవ సంకేతమేమిటంటే ఆ రాత్రి వేళ ఆకాశంలోని నక్షత్రాలు అటూ ఇటూ పయనించవు. నాల్గవ సంకేతాన్ని ఇమామ్ ఇబ్నె జరీర్ తిబ్రీ(ర) పలువురు మహానుభావుల ద్వారా ఈ విధంగా తెలియజేశారు. ఆ సంకేతమేమిటంటే ఆ రాత్రివేళ ప్రతి వస్తువూ భువిపై వంగి సజ్దహ్ చేసి తిరిగి యథాస్థితికి చేరుకుంటుంది. అయితే ఈ సంకేతాలన్నీ అందరికీ కనిపించవు. ఒకవేళ అన్వేషించిన పిదప ఈ సంకేతాలలో కొన్ని లేదా అన్నీ గోచరించి షబెఖద్ర్ గురించి తెలిసిన పక్షంలో ఏ విధంగా ఆరాధించాలి? ఏ విధంగా ప్రార్థించాలి?

హజ్రత్ ఆయిషహ్ (ర) ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు: "నేను దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్ (స) ను ఈ విధంగా ప్రశ్నించాను: 'ఒకవేళ నేను ఈ రాత్రిని పొందినట్లయితే ఏమి చేయను?' అప్పుడు దైవ

ప్రవక్త(స) ఈ విధంగా సెలవిచ్చారు: ‘ ఓ ప్రభువా! నీవు ఎంతగానో క్షమించేవాడివి. క్షమించడాన్ని ఇష్టపడేవాడివి. ఓ అల్లాహ్ నన్ను క్షమించు’ అని ప్రార్థించండి.” ఈ హదీసు ద్వారా విదితమవుతున్న విషయమేమిటంటే షబెఖద్ర్ ఎంతో విలువయిన మరియు ప్రార్థనలు స్వీకరించబడే సమయం అయి ఉంటుంది. కనుక దానిని అమూల్యమైనదిగా భావించి మానవుడు తన పాపాల పట్ల పశ్చాత్తాపం చెందుతూ మన్నింపు కొరకు అల్లాహ్‌ను దీనంగా వేడుకొనవలసియుంటుంది.

రమదాన్ మాసం చివరి 10 రోజుల్లో చేయ వలసిన మరొక ముఖ్యమైన పని ‘ఏతెకాఫ్’ ను పాటించడం. రమదాన్ మాసంలో చివరి 10 రోజులపాటు ఏతెకాఫ్‌ను పాటించడమనేది ‘ సున్నతె ముఅక్కిదహ్ అలల్ కిఫాయహ్’. అనగా ఒకవేళ గ్రామంలోని ఒక్క వ్యక్తయినా ఏతెకాఫ్‌ను పాటించినట్లయితే ఆ గ్రామంలోని ముస్లింల తరఫున ఏతెకాఫ్‌కు సంబంధించిన బాధ్యత నిర్వర్తించబడినట్లుగా పరిగణించబడుతుంది. ఒకవేళ గ్రామంలో లేదా పట్టణంలో ఏ ఒక్కరూ ఏతెకాఫ్‌ను పాటించనట్లయితే దానికి సంబంధించిన పాపం అందరికీ చుట్టుకుంటుంది. ఏతెకాఫ్ సమయం రమదాన్ నెల 20వ తేదీన సాయంత్రం సూర్యాస్తమయం జరగడంతోటే ఆరంభమవుతుంది. ‘ ఈదుల్ ఫిత్ర్’ నెలవంక కనిపించడంతోటే ఏతెకాఫ్ సమయం ముగుస్తుంది. ఏ మస్జిద్‌లోనయితే 5 పూటల నమాజ్ జమాఅత్‌తో పాటు చదవబడుతుందో అక్కడే ఏతెకాఫ్ పాటించబడుతుంది. ఏతెకాఫ్ ప్రాశస్త్యాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్(స) ఎల్లప్పుడూ రమదాన్ నెల ఆఖరి 10 రోజుల్లో ఏతెకాఫ్‌ను శ్రద్ధగా పాటించేవారు. అందుకే మనమందరం ఈ సున్నతె ముఅక్కిదహ్‌గా పరిగణించబడే ఏతెకాఫ్‌ను పాటించే విషయంలో అశ్రద్ధ కనబరచరాదు. అందరికీ ఏతెకాఫ్‌కు సంబంధించిన ఏర్పాట్లు కావించడం పట్ల ఆసక్తి ఉండాలి. తద్వారా దైవప్రవక్త పట్ల విధేయత వ్యక్తమవుతుంది. ఇక మహిళలు తమ తమ ఇళ్ళల్లో ఎక్కడయితే నమాజ్ చదువుతారో అక్కడే ఏతెకాఫ్‌ను పాటించాలి.

హాఫిజ్ ఇబ్నె ఖయ్యూమ్(ర) ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు: “ఏతెకాఫ్ ను పాటించే వ్యక్తి తనను తాను జీవరాశులన్నింటి నుంచీ వేరుపరచుకొని కేవలం తన సృష్టికర్త వైపుకు అభిముఖుడయిపోవాలి. చివరకు ఏతెకాఫ్‌ను పాటించే వ్యక్తి యొక్క మనోమస్తిష్కాలలో కేవలం దైవానికి సంబంధించిన భావన మాత్రమే నెలకొనాలి.

మహాశయులారా!

ఏతెకాఫ్‌ను పాటించే వ్యక్తికి సంబంధించిన ఎన్నో శుభాలు పేర్కొనబడ్డాయి. దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్ (స) ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు: “ ఏతెకాఫ్‌ను పాటించే వ్యక్తి పాపాల నుంచి రక్షించబడతాడు. అతడు ఏ పనీ చేయకపోయినప్పటికీ ఏదయినా సత్కార్యంలో నిమగ్నమయిన వానికి లభించే పుణ్యఫలం కంటే ఎక్కువ పుణ్యఫలం లభిస్తుంది.”

ఈ హదీసులో ఏతెకాఫ్‌కు సంబంధించిన రెండు గొప్ప ప్రయోజనాల గురించి తెలియజేయబడింది: ఒకటి ఏమిటంటే ఏతెకాఫ్‌ను పాటించే వ్యక్తి పాపాల నుంచి రక్షించబడతాడు. మానవుడు ఎక్కడయితే కూర్చుంటాడో అన్నిరకాల ప్రజలతో వ్యవహరించవలసిన ఆవశ్యకత ఏర్పడుతుంది. దానితో అబద్ధం, పరోక్షనింద, చాడీలు మొదలయినవి చోటుచేసుకుంటాయి. కనుక మానవుడు ఎంతగా వీటినుంచి తనను తాను రక్షించుకునేందుకు ప్రయత్నించినప్పటికీ తన చుట్టూ ఉన్న పరిసరాల ప్రభావం నుంచి చాలా తక్కువగా రక్షించబడతాడు. కానీ మస్జిద్‌లో కూర్చొని మానవుడు ఇటువంటి అన్నిరకాల చెడుగుల నుంచి రక్షించబడతాడు. ఈ హదీసు ద్వారా విదితమయిన రెండవ ముఖ్యమైన విషయమేమిటంటే ఏతెకాఫ్‌ను పాటించే వ్యక్తి ఏ పనీ చేయకపోయినా ఎంతో పుణ్యఫలం

ఉచితంగా అతడికి లభిస్తుంది. వాస్తవానికి అల్లాహ్ ప్రసాదించేందుకై అవకాశాన్ని వెదుకుతాడు. పుణ్యఫలం ప్రసాదించేందుకై ఏదయినా అవకాశం లభించినంతనే ఆయన తన దాసునికి పుణ్యఫలాన్ని ప్రసాదిస్తాడు.

ఉదాహరణకు మీ పిల్లవాడు ఏదయినా తప్పుకు పాల్పడిన విషయం మీకు తెలిసినప్పుడు మీరు అతడితో 'ఈ రోజు మధ్యాహ్నం నీకు ఆహారం ఇవ్వబడదు' అని పేర్కొన్నారు. ఇక మధ్యాహ్న వేళ అయినప్పుడు మీ ముందు ఆహారం ఉంచబడినప్పుడు మీరు ఆరగించేందుకు ఎంత ప్రయత్నించినప్పటికీ ముద్ద గొంతులోకి దిగదు. మాటిమాటికీ మీ పిల్లవాడు ఆకలితో ఉన్నాడనే విషయం గుర్తుకొచ్చి అతడికి అన్నం తినిపించాలని మీ మనసు ఉబలాటపడుతుంది. కానీ క్షమాపణ వేడుకోకుండానే అతడికి ఆహారం అంద జేయడం సముచితం కాదనే విషయం మీకు తెలుసు. అటు ఆకలి కారణంగా అమాయకమైన మీ పిల్లవాడి ముఖం పాలిపోతూ ఉంది. ఇటు మీ హృదయం అతడి ముఖాన్ని చూసి తల్లడిల్లిపోతూ ఉంది. అప్పుడు మీరు పిల్లవాడిని ఈ విధంగా ప్రశ్నించనారంభిస్తారు: 'ఇక ముందు ఈ విధంగా చేయవు గదా!' అప్పుడు పిల్లవాడు 'లేదు. ఇక ముందు ఎన్నడూ ఈ విధంగా చేయను' అని స్వయంగా సమాధానమివ్వాలని, అప్పుడు వెను వెంటనే మీ పిల్లవాడిని మీరు మీ ఒడిలోకి తీసుకోవాలని ఆశిస్తారు. నిస్సందేహంగా అల్లాహ్ తన దాసుల పట్ల ఇంతకంటే ఎన్నోరెట్లు ఎక్కువ కారుణ్యాన్ని కలిగి యుంటాడు. కానీ అల్లాహ్ అనుగ్రహానికి, మన్నింపుకు పాత్రుడయ్యే దాసుడు సైతం ఉండాలి గదా!

అదేవిధంగా ఏతెకాఫ్‌ను పాటించే వ్యక్తికి సంబంధించిన శుభాలను గురించి తెలియజేస్తూ దైవప్రవక్త హజ్రత్ ముహమ్మద్(స) ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు: "ఏతెకాఫ్‌ను పాటించడం వల్ల లభించే పుణ్యఫలం రెండు హజ్‌లు మరియు రెండు ఉమ్రహ్‌లు చేయడం వల్ల లభించే పుణ్యఫలానికి సమానం."

ఆయన(స) ఇంకా ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు: "ఏ వ్యక్తయితే ఒక రోజు ఏతెకాఫ్‌ను పాటిస్తాడో అతడి నుంచి నరకాన్ని భూమ్యాకాశాలకు మధ్య గల దూరానికి మూడు రెట్ల దూరం గావిస్తాడు. అనగా నరకంతో అతడికి ఎటువంటి నిమిత్తమూ ఉండదు." కానీ ఏతెకాఫ్ పుణ్యఫలాలకు సంబంధించిన సమాచారాన్ని తెలుసు కున్న తర్వాత సైతం మనలో ఎంతోమందికి ఏతెకాఫ్ ఆచరణ పట్ల ఆసక్తి జనించదు.

మనకు స్వర్గం పట్ల ఆసక్తి ఉంది. కానీ దాని తయారీ నుంచి మనం దూరంగా పరుగెత్తుతాము. మనలో నరకాన్ని కోరుకునేందుకు సాహసించే వారెవరున్నారు? అయితే మనలో నరకం నుంచి రక్షించబడేందుకు ప్రయత్నిస్తున్న వ్యక్తి ఎవరున్నారు? మరణానంతరం మరణం ప్రసక్తే ఉండని శాశ్వతమైన జీవితం మొదలవబోతున్నది. మనం అక్కడికే చేరు కోవలసి ఉంది. ఆ శాశ్వతమైన పరలోక జీవితం కొరకు సన్నద్ధమయ్యేందుకు మనకు కేవలం ఒక సెకండ్ సమయం ఇవ్వబడినట్లుగా భావించాలి. అయితే మనలో ఇటువంటి మహోన్నత ఆచరణల పట్ల ఆసక్తి జీవిత పర్యంతం ఎన్నడూ జనించడం లేదు. మన ఈ పరిమిత జీవితకాలాన్ని సైతం దైవం అభీష్టం మేరకు గడపలేమా? కనుక మనం సదాచరణల వైపుకు పరుగెత్తాలి. మన కళ్ళు తాత్కాలిక కష్టనష్టాలనే చూస్తూ ఉంటాయి. అయితే ఈ కనులను విడచిపెట్టి హృదయం యొక్క నేత్రాల ద్వారా దర్శించినట్లయితే ఇటువంటి మహోన్నత ఆచరణలకు ప్రతిగా స్వర్గలోకపు ప్రతిఫలం లభించడం మనకు కనిపిస్తుంది.

సర్వ సృష్టికర్త అయిన అల్లాహ్ ఇటువంటి మహోన్నతమైన ఆచరణలలో నిమగ్నమయ్యే సద్బుద్ధిని మనకు ప్రసాదించుగాక! ముఖ్యంగా రమదాన్ మాసంలోని ముఖ్యమైన ఆచరణల ద్వారా వీలయినంత ఎక్కువగా పుణ్యఫలాలను ఆర్జించే సద్బుద్ధిని ప్రసాదించుగాక ! ఆమీన్ !

సైన్స్ దృక్కోణంలో రమజాన్ ఆరాధనలు!

అఫ్రోజ్ అహ్మద్

'రోజహ్' అనేది ఇస్లామీయ మౌలిక ఆరాధనలలో ఒకటి. పవిత్ర రమదాన్ మాసంలో ప్రపంచ వ్యాప్తంగా దాదాపు 150 కోట్లమంది ముస్లింలు రోజహ్ విధిని పాటిస్తారనేది తెలిసిన విషయమే. రోజహ్ విధిని పాటిస్తూ ముస్లింలు సూర్యోదయానికి ముందు నుంచి సూర్యాస్తమయం వరకు ఏమీ తినకుండా, త్రాగకుండా పూర్తిగా ఉపవాసముంటారు. ఆ విధంగా వారు రోజహ్ విధిని పాటించేది బరువు తగ్గడానికో లేక ఇతర వైద్య ప్రయోజనాలను పొందడానికో కాదు, కేవలం తమ సృష్టికర్త అయిన అల్లాహ్ ఆదేశానుసారం నడుచుకునేందుకే! సృష్టికర్త అయిన అల్లాహ్ పవిత్ర ఖుర్ఆన్ గ్రంథంలో ఈ క్రింది విధంగా పేర్కొన్నాడు:

"ఓ విశ్వాసులారా! మీకూ పూర్వపు ప్రజలపై (పూర్వకాలపు దైవప్రవక్తలను అనుసరించేవారిపై) విధించబడినట్లుగానే రోజహ్ (ఉపవాసం) మీకు విధిగా నిర్ణయించబడింది, తద్వారా మీలో దైవభీతి జనించేందుకై "(అల్ బఖరహ్ : 183)

"మానవులందరికీ మార్గదర్శక గ్రంథమయిన ఖుర్ఆన్ అవతరించిన నెల రమదాన్. అందులో సన్మార్గం చూపే, సత్యాసత్యాలను వేరుపరచే స్పష్టమైన ఉపదేశాలు ఉన్నాయి. కనుక రమదాన్ మాసాన్ని పొందిన వ్యక్తి అందులో రోజహ్ విధిని పాటించాలి. అయితే వ్యాధిగ్రస్తులు, ప్రయాణంలో ఉన్నవారు తమ ఉపవాస దినాలను వేరే దినాలలో పూర్తి చేయాలి. అల్లాహ్ మీకు సౌలభ్యాన్ని కలుగజేయాలనే అభిలషిస్తాడు. మీకు కష్టం కలుగజేయాలని ఆయన భావించడు. కనుక మీరు ఉపవాస దినాల సంఖ్యను పూర్తిచేయగలిగేందుకు మరియు అల్లాహ్ మీకు ప్రసాదించిన మహోపదేశానికి గాను మీరు అల్లాహ్ ఔన్నత్యాన్ని కొనియాడేందుకై మరియు ఆయనకు కృతజ్ఞతలు తెలుపుకునేందుకై ఈ విధానం తెలుపబడుతోంది". (అల్ బఖరహ్:185)

కనుక పైన పేర్కొనబడిన ఖుర్ఆన్ ఆదేశాలకు అనుగుణంగా దాదాపు 12 సంవత్సరాల కంటే తక్కువ వయస్సు గల పిల్లలు, వ్యాధిగ్రస్తులు, ప్రయాణీకులు, ఋతుమతులయిన స్త్రీలు, పిల్లలకు పాలిచ్చే బాలింతలు తప్ప మిగిలిన స్త్రీ పురుషులందరూ రమదాన్ మాసంలో రోజహ్ విధిని పాటిస్తారు. రోజహ్ విధిని పాటిస్తున్న స్థితిలో కేవలం ఆహారపానీయాలకు దూరంగా ఉండడం మాత్రమే కాకుండా లైంగిక సంపర్కం, పొగ త్రాగడం, మద్యపాన సేవనం, అబద్ధమాడడం, హింసాత్మక ప్రవర్తన మొదలయిన చెడుగులన్నింటికీ దూరంగా ఉంటూ ఫర్జ్ నమాజులతో పాటు నఫిల్ నమాజులు, దానధర్మాలు, ఖుర్ఆన్ పఠనం, అల్లాహ్ నామస్మరణ మొదలయిన సత్కార్యాలలో నిమగ్నమవడం ద్వారా అల్లాహ్ ప్రసన్నతను పొందేందుకై కృషి చేయడం జరుగుతుంది.

పైన పేర్కొన్నది ఇస్లామీయ దృక్కోణంలో రమదాన్ మాసపు రోజహ్ విశిష్టత గురించి అయితే సైన్స్ దృష్ట్యా చూసినప్పుడు ఆధునిక సైన్స్ విజ్ఞానం ఉపవాసం వల్ల మానవుని ఆరోగ్యానికి ఎంతగానో మేలు జరుగుతుందని తేల్చిచెప్పింది. రోజహ్ అనేది కేవలం మానవుని జీర్ణ వ్యవస్థను, కేంద్ర నాడీమండల వ్యవస్థను మెరుగుపరచడం మాత్రమే కాకుండా మానవుని జీవక్రియల వ్యవస్థను సైతం సముచిత స్థితికి తీసుకువస్తుందని ఆధునిక పరిశోధనల ద్వారా బోధపడింది. ఇరాన్ లోని టెహ్రాన్ నగరంలో ఉన్న 'యూనివర్శిటీ ఆఫ్ మెడికల్ సైన్సెస్' కు చెందిన డాక్టర్ ఎఫ్.అజీజీ రమదాన్ మాసపు రోజహ్ విషయంలో ఒక పరిశోధనను నిర్వహించి, ఫలితాలను అధ్యయనం చేసి ఈ క్రిందివిధంగా తీర్మానించారు:

" 29 రోజులపాటు రోజుకు 17 గంటల చొప్పున అన్నపానీయాలకు విరామాలతో పాటు దూరంగా ఉండ

డమనేది పురుషుడి పునరుత్పత్తి వ్యవస్థకు చెందిన హార్మోన్లపై, హైపోథేలనిక్ పిట్యూటరీ థైరాయిడ్ యాక్సిస్ పై మరియు థైరాయిడ్ హార్మోన్ల యొక్క ఉపరితల జీవ క్రియ వ్యవస్థపై ఎటువంటి ప్రభావం చూపదు"

పై పరిశోధన ప్రకారం రమదాన్ నెల ఉపవాసం వైద్యపరంగా ఎటువంటి దుష్ప్రభావాలనూ చూపదని విదితమయింది. పైగా అది మానవుని బరువు, జీవక్రియల వ్యవస్థ మొదలయినవాటిపై ప్రయోజనాత్మకంగా ప్రభావం చూపుతుందని కూడా వెల్లడయింది.

ఉపవాసానికి, రోజహ్‌కు మధ్య వ్యత్యాసం

ఆధునిక సైన్స్ పరిశోధనల ద్వారా వెల్లడయిన విషయమేమిటంటే సాధారణ పస్తులకు, రమదాన్ రోజహ్ లకు మధ్య ఎంతో వ్యత్యాసముంది. సాధారణంగా ఏదయినా ప్రయోజనాన్ని పొందే నిమిత్తం వైద్యుని సలహా మేరకు ఒక వ్యక్తి పస్తులతో ఉంటున్నప్పుడు అతడు తీసుకునే ఆహారం విషయంలోనూ, దాని పరిమితి విషయం లోనూ నిబంధనలు, ఆంక్షలు, పథ్యాలు ఉంటాయి. కానీ రమదాన్ మాసపు రోజహ్ విషయానికొస్తే సహ్రీ మరియు ఇఫ్తార్ వేళల్లో తీసుకునే ఆహారం విషయంలోనూ, దాని పరిమితి విషయంలోనూ ఎటువంటి నిబంధనలు గానీ, పరిమితులు గానీ ఉండవు. కనుక రోజహ్ విధిని పాటించే వ్యక్తి శారీరక బలహీనతలకు గానీ, రుగ్మతలకు గానీ లోనయ్యేందుకు అవకాశమే లేదు. కానీ రమదాన్ మాసంలో విశ్వసించిన ముస్లిం హృదయపూర్వకంగా దైవప్రసన్నతను పొందే సంకల్పంతో రోజహ్ విధిని పాటిస్తాడు. ఏ వైద్యుని సలహా మేరకూ అతడు రోజహ్ విధిని పాటించడు. సాధారణంగా పాటించబడే ఉపవాసం వైద్యుని సలహా మేరకు పాటించబడుతుంది. కనుక మానవుని మస్తిష్కం దానిని సహజమైనదిగా గ్రహించదు. ఆ కారణంగా తాత్కాలికంగా ఉపవాసాల వల్ల మానవుడు బరువు తగ్గి నప్పటికీ నిర్ణీత ఉపవాసాలు ముగియగానే తిరిగి బరువు పెరగనారంభిస్తాడు. ఆ కారణంగానే బరువు తగ్గేందుకై మళ్ళీ మళ్ళీ నిర్ణీత ఆహార ప్రణాళిక ప్రకారం ఉపవాసాలుం డవలసి వస్తుంది. అయితే రమదాన్ మాసపు రోజహ్ మానవుడి స్థూలకాయ సమస్యకు ఒక సహజమైన చికిత్స. అలాగే రమదాన్ మాసంలో రోజహ్ విధిని పాటించడం వల్ల మానవుడు స్వయం నియంత్రణను సాధిస్తూ పొగ త్రాగడం, మాటిమాటికీ అన్నం తినాలనిపించే రుగ్మత, అతిగా టీ సేవించడం, మద్యపాన సేవనం మొదలయిన వాటిని మానివేయగలుగుతాడు.

రమదాన్‌లో పాటించబడే రోజహ్ సాధారణంగా వైద్యులచే సూచించబడే నియంత్రిత ఆరోగ్య ప్రణాళిక (డైట్ ప్లాన్స్)తో కూడిన పస్తులకు భిన్నంగా ఉంది. ఇస్లామీయ రోజహ్ వల్ల ఒనగూడే ప్రత్యేక వైద్య ప్రయోజనాలు క్రింద పేర్కొనబడుతున్నాయి:

1. ఇతర నియంత్రిత ఆరోగ్య ప్రణాళికలతో కూడిన పస్తులతో పోలిస్తే రమదాన్ మాసంలో పాటించబడే రోజహ్ ఎంతో భిన్నమైనది. ఎందుకంటే అందులో శరీరానికి సరిపడినంత కేలరీలను కలిగియుండని ఆహారాన్ని తీసుకోవడం వంటి నిబంధనలేమీ ఉండవు. సహ్రీ మరియు ఇఫ్తార్ వేళల్లో ఎటువంటి ఆహారమయినా తీసుకోవచ్చు, ఎంత పరిమాణంలోనయినా ఆహారం తీసుకోవచ్చు. కనుక మానవుడు ఎటువంటి దుష్ప్రభావాలకూ లోనుకాడు.

2. రమదాన్ మాసంలో పాటించబడే రోజహ్ అనేది స్వచ్ఛంగా పాటించబడుతుంది. ఏ వైద్యుని సూచన మేరకూ అది పాటించబడదు. స్థూలకాయాన్ని తగ్గించుకునేందుకై మెల్లమెల్లగా, స్వయం నియంత్రణతో, మన ప్రవర్తనను, ఆహారపుటలవాట్లను మరియు ఆహారం పట్ల మన వైఖరిని అధిక ఆహారాన్ని తగ్గించడం ద్వారా మారుస్తూ ఉండ వలసిన ఆవశ్యకత ఉంది. ఇదంతా ఇస్లామీయ రోజహ్ వల్ల సాధ్యపడుతుంది.

3. ముస్లిం లు సూర్యాస్తమయం సమయంలో ఉపవాసాన్ని విరమించిన తర్వాత ఆహారం తీసుకొని రాత్రివేళ తరావీహ్ నమాజ్ చదువుతారు. ఆ విధంగా సుదీర్ఘ సమయం నమాజ్ చదివినప్పుడు దాదాపు 200 కేలరీలు శరీరంలో ఖర్చవుతాయి. నమాజ్ చదివే సమయంలో మానవుని కండరాలకు, కీళ్ళకు వ్యాయామం జరిగి కేలరీలు

ఖర్చవుతాయి. దానితో భుజించిన ఆహారం జీర్ణమవడానికి సంబంధించిన జీవక్రియ సులభంగా పూర్తవుతుంది.

4. రమదాన్ మాసంలో రోజహ్ పాటించడమనేది స్వయం నియంత్రణ కొరకు ఒక వ్యాయామం వంటిది కూడా. ఎక్కువగా పొగ త్రాగేవారు, అధికంగా, మాటిమాటికీ భుజించే అలవాటును కలిగియున్నవారు, ఎక్కువగా టీలు, కాఫీలు త్రాగే అలవాటును కలిగియున్నావారు, మద్యానికి బానిసలయినవారు రమదాన్ మాసంలో రోజహ్ విధిని పాటించడం ద్వారా తమ అలవాటును సులభంగా మానుకోవచ్చు. నెల రోజుల పాటు ఆ అలవాట్లకు దూరమయినవారు రమదాన్ మాసం ముగిసిన తర్వాత సైతం రోజహ్ వల్ల ఏర్పడిన స్వయం నియంత్రణ శక్తితో వాటిని మానుకునేందుకు అవకాశముంది.

5. రోజహ్ వల్ల మానవునిలో గ్లూకోజ్, కొలెస్ట్రాల్, ట్రిగ్లిసిరైడ్ లలో పెరుగుదల సంభవిస్తుంది. రోజహ్‌ను పాటించిన వ్యక్తి కొంచెం బరువు తగ్గినప్పటికీ త్వరలోనే తన పూర్వపు బరువును తిరిగి పొందగలుగుతాడు. స్థూలకాయుల కొరకు, వారు మైల్డ్ డయాబెటిస్‌తో బాధపడుతున్నా, లేక పోయినా, రోజహ్ ఒక గొప్ప వరం వంటిది.

6. రమదాన్ మాసంలో పాటించబడే రోజహ్ వల్ల పలు వ్యాధులు కూడా నయమవుతాయని ఆధునిక వైద్య పరిశోధనల ద్వారా తేలింది. మానసిక ఒత్తిడి, బి.పి, స్థూల కాయం, నిద్రలేమి, కార్డియో వాస్క్యులర్ వ్యాధి, ఆర్థ్రైటిస్, ఆస్తమా, ఇన్సులిన్‌పై ఆధారపడని మధుమేహ వ్యాధి, అల్సర్లు, జీర్ణవ్యవస్థ సంబంధిత రుగ్మతలు, మూత్ర పిండం లో రాళ్ళు, చర్మవ్యాధులు, రుమాటిజమ్, ప్రారంభదశలో ఉన్న క్యాన్సర్లు, జలుబులు, ఫ్లూ, సైనస్ వ్యాధి, ఊపిరి తిత్తుల వ్యాధులు, ఎలర్జీలు, కీళ్ళలోనూ, కండరాలలోనూ, కణజాలలోనూ, గ్రంథులలోనూ అధికంగా క్యాల్షియం పేరుకుపోవడం వల్ల వచ్చే వ్యాధులు మొదలయిన ఎన్నో వ్యాధులు రోజహ్ వల్ల నయమవుతాయి. ఈ కారణంగానే యూరప్ మరియు అమెరికాలలోని వైద్యులు తమ పేషెంట్లకు ఇస్లామీయ పద్ధతిలో ఉపవాసముండాలని సూచిస్తూ ఉంటారు.

7. రోజహ్ ద్వారా స్థూలకాయాన్ని తగ్గించుకొని ఖచ్చితమైన బరువును సాధించవచ్చు. స్థూలకాయాన్ని తగ్గించేందుకై ఎన్నోరకాల నియంత్రిత ఆహార ప్రణాళికలతో కూడిన విధానాలు అమలుచేయబడుతున్నాయి. అవన్నీ ఆరోగ్యం కొరకు హానికరం. కేవలం రోజహ్ మాత్రమే సహజమైన రీతిలో స్థూలకాయాన్ని తగ్గిస్తుంది. రోజహ్ మానవుని శరీరంలో అనవసరంగా, అసహజంగా పేరుకుపోయిన కొవ్వును కరిగించి వేస్తుంది. దానితో మానవుని అసమంజస మైన బరువును కోల్పోయి సహజసిద్ధంగా రూపొందుతుంది.

8. కొన్నిరోజుల పాటు మానవుడు రోజహ్‌ను పాటించడం వల్ల జీర్ణాశయం సంకుచితమయి దాని సహజమైన పరిమాణానికి చేరుకోవడంతో పాటు మానవునిలో ఆకలిభావన క్రమానుగతంగా తగ్గుముఖం పడుతుంది. రోజహ్‌ను విరమించి తిరిగి సాధారణంగా భుజించే కాలంలో అతిగా ఆకలి వేయని కారణంగా మానవుడు అతిగా భుజించకుండా మితంగా తింటాడు. ఆ విధంగా మితంగా భుజించే అలవాటు వల్ల స్థూలకాయానికి మానవుడు గురికాడు.

9. రోజహ్ కారణంగా మానవునిలో జీవక్రియ వ్యవస్థ మెరుగుపడుతుంది. దానితో శరీరం ప్రొటీన్లు, కొవ్వు పదార్థాలు, కార్బొహైడ్రేట్లు, పీచు పదార్థాలు, చక్కెర పదార్థాలు, ఖనిజ పదార్థాలు, విటమిన్లు, ఇంకా శరీరానికి అవసరమైన ఇతర పోషక పదార్థాలను జీర్ణించుకోగల శక్తిని పొందుతుంది. ఎందుకంటే రోజహ్‌ను పాటించిన తర్వాత మానవుని శరీరంలోని అవయవాలన్నీ సరయిన స్థితిలో పనిచేయనారంభిస్తాయి.

10. జీర్ణాశయం, ప్రేగులు మొదలయినవి రోజహ్ కారణంగా పూర్తిగా విశ్రాంతిని పొంది శరీరంలో చెడి పోయిన భాగాలు సరయ్యేందుకు దోహదపడతాయి. మొలలు, అపెండిసైటిస్, టైఫాయిడ్, గ్యాస్ట్రిటిస్ లాంటి వ్యాధులు రోజహ్ వల్ల అతి త్వరగా నయమవుతాయి. మానవునిలోని జీర్ణవ్యవస్థకు సంబంధించిన అవయవాలన్నీ రోజహ్ కారణంగా బ్యాక్టీరియా నుంచి సురక్షితమవుతాయి.

11. రోజహ్ మానవుని శరీరంలోని కణాలకు సరిక్రొత్త

జీవమిస్తుంది. రోజహ్‌ను పాటించనివారి కంటే పాటించేవారే యవ్వన శోభతో అలరారుతూ ఉంటారు.

పైన పేర్కొనబడిన విషయాల ద్వారా విదితమవుతున్న విషయమేమిటంటే రమదాన్ మాసంలో పాటించబడే రోజహ్ వల్ల వైద్యపరంగా దుష్ప్రభావాలు కలుగవు.

రమదాన్‌లో పాటించబడే రోజహ్ వల్ల మనస్తత్వ శాస్త్ర రీత్యా కూడా పలు ప్రయోజనాలు చేకూరుతాయి. రోజహ్ వల్ల మనిషి మానసిక ప్రశాంతతను పొందుతాడు, తన మనసుపై అదుపును సాధించే ప్రక్రియను తెలుసుకుంటాడు, తన ప్రవర్తనను, నడవడికను తీర్చిదిద్దుకుంటాడు, ఈర్ష్య, అసూయ, ద్వేషం, కోపం మొదలయిన నకారాత్మక గుణాలపై అదుపు సాధించగలుగుతాడు. వెరసి స్వయం నియంత్రణను సాధించి ఉత్తమ మానవునిగా రూపొందుతాడు. దైవప్రవక్త హజ్‌రత్ ముహమ్మద్(స) రోజహ్ విషయంలో ఈ విధంగా పేర్కొన్నారు: “ఒకవేళ ఎవరయితే మిమ్మల్ని తిడుతూ మీ పట్ల దుర్మార్గంగా ప్రవర్తించనారంభిస్తే అతడితో ‘నేను రోజహ్‌స్థితిలో ఉన్నాను’ అని పలకండి” ఆ విధంగా రోజహ్ కారణంగా మానవుల మధ్య విద్వేషాలు తొలగి, సమన్వయం ఏర్పడి, నేరాలు తగ్గుముఖం పట్టి ప్రేమానురాగాల, సౌహార్ద, సౌభ్రాతృత్వ సమాజం పరిఢవిల్లుతుంది. రోజహ్ వల్ల ఒనగూడే ప్రయోజనాలు క్రింద పేర్కొనబడుతున్నాయి:

(1) రోజహ్ వల్ల మానవుని మనసు అల్లకల్లోలం కాకుండా ఉంటుంది. భావావేశాలు అదుపులో ఉంటాయి. చెడుగులు, నకారాత్మక భావనలు క్రమంగా తొలగిపోతాయి. రోజహ్ వల్ల మానవుని అంతర్గత మరియు బాహిర మాలిన్యాలు దూరమవుతాయి. రోజహ్ ఆధ్యాత్మిక రుగ్మతలకు చికిత్స. అది ఆత్మను పరిశుభ్రం కావిస్తుంది.

(2) రోజహ్ పాపాల నుంచి, చెడ్డ భావనల నుంచి మానవుడిని రక్షిస్తుంది.

(3) భావావేశాలను అదుపులో ఉంచుకోనివారి కొరకు మరియు అవివాహితుల కొరకు రోజహ్ ఎంతో ప్రయోజనదాయకమైనది. రోజహ్ వల్ల వారి భావోద్రేకాలు అదుపులో ఉంటాయి, షైతాన్ ప్రేరణ నుంచి వారు రక్షించబడతారు.

(4) రోజహ్ అనేది హృదయానికి శాంతిని చేకూరుస్తుంది. అలాగే రోజహ్ వల్ల మానవునిలో సహనశక్తి పెరుగుతుంది. దానితో కష్టాలను, ఇబ్బందులను ఎదుర్కొనే, సహించే శక్తి మానవునిలో ఏర్పడుతుంది.

(5) వారానికి ఒక రోజు రోజహ్ పాటిస్తే వ్యాధుల బారిన పడకుండా శరీరం సురక్షితంగా ఉంటుంది.

(6) ఆత్మిక శుద్ధిని పొందాలనుకుంటే నిరంతరాయంగా కొన్ని రోజుల పాటు ఉపవాసాలుండాలి (ఇస్లామీయ విధానంలో).

పైన పేర్కొనబడిన విషయాల ద్వారా నిరూపితమవుతున్న విషయమేమిటంటే పవిత్ర రమదాన్ మాసంలో రోజహ్ విధిని పాటించడం వల్ల లెక్కలేనన్ని శుభాలు లభించడంతో పాటు, పరలోక సాఫల్యం చేకూరడంతో పాటు ఇహలోక జీవితంలోనూ ఎన్నోరకాల వైద్య ప్రయోజనాలు లభిస్తాయి. ఈ విషయాన్ని కేవలం ముస్లింలు మాత్రమే కాకుండా ఎందరో ముస్లిమేతర శాస్త్రజ్ఞులు మరియు వైద్య పరిశోధకులు సైతం అంగీకరించారు.

హజ్‌రత్ లుఖ్‌మాన్(అ) గారి ఉపదేశ ముత్యాలు

నమాజ్‌ను స్థాపించు. మంచిని ఆదేశించు. చెడు నుంచి వారించు. అలాగే నీకు ఏదయినా కష్టం కలిగినట్లయితే లేదా దుఃఖం కలిగినట్లయితే దానిని భరించు. ప్రజల నుంచి ముఖం తిప్పుకొని మాట్లాడకు. అలాగే భూమి మీద నిక్కి నడవవద్దు. అల్లాహ్ మితిమీరిన స్వాభిమానం కలిగిన వ్యక్తిని మరియు అహంకారాన్ని ప్రదర్శించే వ్యక్తిని ఇష్టపడడు. నీ నడతలో మృదువైఖరిని అలవరచుకో. అలాగే నీ స్వరాన్ని తగ్గించు. నిస్సందేహంగా అన్ని స్వరాలలో కెల్లా గాడిద యొక్క స్వరం చెడ్డది. మీ సంభాషణ అత్యుత్తమమైనది కావాలి. అలాగే మీ ముఖం దరహాసం చిందించేదిగా, విశాలమైనదిగా రూపొందాలి. ఎందుకంటే ఏదయితే మీరు ప్రజలకు ఇస్తారో అది హృదయపూర్వకంగా ఇవ్వబడడమనేది ఉత్తమమైనది. ఎక్కడయినా అల్లాహ్ గురించి ప్రస్తావించబడుతూ ఉన్నట్లయితే ఆ సభలో కూర్చోండి.

رمضان کی برکتوں کا اثر

مولانا محمد الیاس صاحب جامعی
استاذ تفسیر جامعہ نور الہدیٰ نیلور و رکن ریاستی حج کمیٹی آندھرا پردیش

عن ابی ھریرۃؓ قال قال رسو ل اللہ ﷺ اذا دخل رمضان فتحت ابواب السماوات وفی روایۃفتحت ابواب الجنۃ وغلقت ابواب جھنم وسلسلت الشیاطین (مسلم شریف ۱/۳۴۶بخاری شریف ۱/۲۵۵،مشکوٰ ۃ شریف ۱/ ۱۷۳)

حضرت ابو ہریرۃؓ سے مروی ہے کہ آنحضرت ﷺ نے ارشاد فرمایا کہ ”جب رمضان کا مہینہ داخل ہوتا ہے،تو آسمان کے دروازے (اور ایک روایت میں ہے، کہ جنت کے دروازے اور ایک روایت میں ہے کہ رحمت کے دروازے) کھول دیئے جاتے ہیں،اور جہنم بند کردئے جاتے ہیں اور شیاطین کو زنجیریں پہنادی جاتی ہے“۔

اور اس مہینہ کے روزدار کے لئے خصوصی جنت کا دروازہ کھول دیا جاتا ہے:

عن شھل بن سعدؓ قال قال رسول اللہ ﷺ فی الجنۃ ثمانیۃ ابواب منھا باب سیمیٰ الرّیّان لا ید خلہ الا الصّائمون (بخاری شریف ۱/ ۳۶۴مشکوٰۃ شریف ۱/۱۷۳ ،شعب الایمان بیھقی ۳/ ۳۹۶)۔

حضرت سہل بن سعدؓ آنحضرت ﷺ کا ارشاد نقل فرماتے ہیں، کہ ”جنت کے آٹھ دروازے ہیں ان میں ایک دروازہ ہے جس کا نام ”ریان“ ہے،جس میں صرف ورزدار ہی داخل ہوں گے۔

رمضان المبارک میں انسانوں کے گناہوں کو اللہ تعالیٰ بے حساب معاف فرماتے ہیں۔

عن ابی ھریرۃؓ قال قال رسو ل اللہ ﷺ من صام رمضان ایماناً واحتساباً غفر لہ‘ ما تقدم من ذنبہٖ ومن قام رمضان ایماناً واحتساباً غفر لہٗ ما تقدمہ من ذنبہٖ ومن قام لیلۃ القدر ایماناً واحتساباً غفر لہٗ ما تقد م من ذنبہٖ(بخاری شریف ۱/۲۵۵دیث ۱۸۶۳ مسلم شریف ۱/ ۲۵۹ مشکوٰۃ شریف ۱/ ۱۷۳)۔

حضرت ابو ہریرۃؓ سے ورایت ہے، کہ آنحضرت ﷺ نے ارشاد فرمایا کہ ”جو شخص ایمان اور طلبِ ثواب کی نیت سے رمضان المبارک کا روزہ رکھے اس کے پچھلے گناہ بخش دئے جائیں گے،اور جو شخص ایمان اور اخلاص کے ساتھ رمضان میں عبادت کرے اس کے گزشتہ معاصی معاف کردئے جائیں گے،اسی طرح جو شخص شب قدر میں ایمان اور احتساب کے ساتھ مشغولِ عبادت رہے گا اس

حضور ﷺ کو عباداتِ مقصودہ کا حکم

حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمۃ اللہ علیہ نے ایک مرتبہ ارشاد فرمایا کہ دیکھو قرآنِ کریم کی سورت الم نشرح میں اللہ تعالیٰ نے حضور ﷺ سے خطاب کرتے ہوئے ارشاد فرمایا:

﴿فَاِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ o وَاِلٰی رَبِّکَ فَارْغَبْ o﴾ (سورۃ الم نشرح)

یعنی جب آپ (دوسرے کاموں سے جن میں آپ مشغول ہیں) فارغ ہو جائیں تو اللہ تعالیٰ کی عبادت میں) تھکئے، کس کام کے کرنے میں تھکئے؟ نماز پڑھنے میں، اللہ تعالیٰ کے سامنے کھڑے ہونے میں، اللہ تعالیٰ کے سامنے سجدہ کرنے میں تھکئے، اور اپنے رب کی طرف سے رغبت کا اظہار کیجئے، حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمۃ اللہ علیہ نے فرمایا کہ تم ذرا سوچو تو سہی کہ یہ خطاب کس ذات سے ہو رہا ہے، ؟ یہ خطاب حضور ﷺ سے ہو رہا ہے، اور آپ سے یہ کہا جا رہا ہے، جب آپ فارغ ہو جائیں، اب دیکھنا یہ ہے کہ حضور ﷺ کن کاموں میں لگے ہوئے تھے، جن سے فراغت کے بعد تھکنے کا حکم ہو رہا ہے؟ کیا حضور ﷺ دنیاوی کاموں میں لگے ہوئے تھے؟ نہیں، بلکہ آپ کا تو ایک ہی ایک کام ہے، وہ عبادت ہی تھی، یا تو آپ کا کام تعلیم دینا تھا اور یا تو تبلیغ کرنا تھا، یا جہاد کرنا تھا، اور یا تو تربیت اور تزکیہ تھا، تو آپ کا تو اللہ تعالیٰ کی دین کی خدمت کرنا تھا اس کے علاوہ اور کوئی کام نہیں تھا لیکن اس کے باوجود آپ سے کہا جا رہا ہے، کہ آپ جب ان کاموں سے فارغ ہو جائے یعنی تعلیم تبلیغ اور جہاد سے فارغ ہو جائے تو آجپ ہمارے سامنے کھڑے ہونے میں تھکئے چنانچہ اسی حکم کی تعمیل میں آپ ﷺ ساری کی ساری رات نماز کے اندر اس طرح کھڑے ہوتے کہ آپ کے پاؤں پر ورم آجایا کرتا تھا (یعنی زیادہ کھڑے ہونے کی وجہ سے آپ ﷺ کے پاؤں موٹے ہو جاتے تھے)۔

اس مہینے میں روزہ تو رکھنا ہی ہے، اور تراویح پڑھنی ہی ہے، اس کے علاوہ بھی جتنا وقت ہو سکے عبادات میں صرف کرو، مثلاً تاوت قرآن مجید کا خاص اہتمام کرے کیونکہ اس رمضان المبارک کے مہینے کو قرآن کریم سے خاص مناسبت ہے، اس لئے اس میں زیادہ سے زیادہ تلاوت کرے، حضرت امام اعظم ابو حنیفہؒ رمضان المبارک میں روزنہ ایک قرآن کریم دن میں ختم کرتے تھے، اور ایک قرآنِ کریم رات میں ختم کرتے تھے، اور ایک قرآنِ کریم تراویح میں ختم کرتے تھے، اس طرح پورے رمضان میں اکسٹھ ۶۱ قرآنِ کریم ختم کرتے تھے، اور امام شامی حضرت رحمۃ اللہ علیہ رمضان میں دن میں ایک قرآن کریم ختم کرتے تھے اور رات میں ایک قرآنِ کریم ختم کرتے تھے، بڑے بڑے بزگوں کے معمولات میں تلاوت قرآنِ کریم داخل رہی ہے، لہٰذا ہم بھی رمضان المبارک میں عام دنوں کی مقدار کے مقابلہ میں تلاوت زیادہ کریں۔

رمضان کا انتظار کیوں؟

اب سوال یہ ہے کہ حضور اقدس ﷺ کو یہ اشتیاق اور انتظار کیوں ہو رہا ہے کہ رمضان المبارک کا مہینہ آجائے اور ہمیں مل جائے؟ وجہ اس کی یہ ہے اللہ تعالیٰ نے رمضان المبارک کو اپنا مہینہ بنایا ہے، ہم لوگ چونکہ ظاہر بین قسم کے لوگ ہیں، اس لئے ظاہری طور پر ہم یہ سمجھتے ہیں کہ رمضان المبارک کی خصوصیت یہ ہے کہ یہ روزوں کا مہینہ ہے، اس میں روزے رکھے جائیں گے اور تراویح پڑھی جائیگی، اور بس لیکن حقیقت یہ ہے کہ بات یہاں تک ختم نہیں ہوتی روزے ہوں یا تراویح ہوں یا رمضان المبارک کی کوئی اور عبادت ہو، یہ سب عبارات ایک اور بڑی چیز کی علامت ہیں، وہ یہ کہ اللہ تعالیٰ نے اس مہینے کو اپنا مہینہ بنایا ہے، تاکہ وہ لوگ جو گیارہ مہینہ تک مال کی دوڑ دھوپ میں لگے رہے، اور ہم سے دور رہے اور اپنے دنیوی کاروبار میں الجھے رہے اور غفلت میں مبتلا رہے، ہم ان لوگوں کو ایک مہینہ اپنے قرب کا عطا فرماتے ہیں، ان سے کہتے ہیں کہ تم ہم سے بہت دور چلے گئے تھے، اور اور دنیا کے کاموں اور دھندوں میں الجھ گئے تھے، تمہاری سوچ تمہاری فکر، تمہارا خیال، تمہارے اعمال، تمہارے افعال، یہ سب دنیا کے کاموں میں لگے ہوئے تھے، اب ہم تمہیں ایک مہینہ عطا کرتے ہیں، اس مہینے میں تم ہمارے پاس آجاؤ اور اس کو ٹھیک ٹھیک گزارلو، تو تمہیں ہمارا قرب حاصل ہو جائے گا، کیونکہ یہ ہمارا قرب کا مہینہ ہے۔

اب قرب حاصل کرلو

ارشاد خداوندی ہے:۔

﴿یَا یُّهَاالَّذِیْنَ اٰمَنُوْ ا کُتِبَ عَلَیْکُمُ الصِّیَامُ کَمَا کُتِبَ عَلَی الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِکُمْ لَعَلَّکُمْ تَتَّقُوْنَ٥﴾(سورۃ البقرہ : ۱۸۳)

اے ایمان والوں! تم پر روزے فرض کئے گئے جس طرح تم سے پہلے لوگوں پر فرض کئے گئے تھے، تاکہ تمہارے اندر تقوی پیدا ہو، گیارہ مہینوں تک تم جن کاموں میں مبتلا رہے ہو، ان کاموں نے تمہارے تقویٰ کی خاصیت کو کمزور کر دیا، اب روزے کے ذریعہ اس تقویٰ کی خاصیت کو دوبارہ طاقت ور بنالو، لہٰذا بات صرف اس حد تک ختم نہیں ہوئی کہ روزہ رکھ لیا اور تراویح پڑھ لیا، بلکہ پورے رمضان المبارک کو اس کام کے لئے خاص کرتا ہے، کہ گیارہ مہینے ہم لوگ اپنی اصل مقصدِ زندگی سے اور عبادت سے دور چلے گئے تھے، اس دوری کو ختم کرنا ہے اور اللہ تعالیٰ کا قرب حاصل کرنا ہے، اس کا طریقہ یہ ہے کہ رمضان کہ مہینے کو پہلے ہی سے زیادہ سے زیادہ عبادات کے لئے فارغ کیا جائے، اس لئے دوسرے کام دھندے تو گیارہ مہینے تک چلتے رہیں گے، لیکن ان مہینے کے اندر ان کاموں کو جتنا مختصر سے مختصر ہو کر لو، اور اس مہینے کو خالص عبادات کے کاموں میں صرف کرلے۔

رمضان المبارک

مولانا محمد الیاس صاحب جامعی
استاذ تفسیر جامعہ نور الہدیٰ نیلور ورکن ریاستی حج کمیٹی آندھرا پردیش

شَهْرُ رَمَضَانَ الذِیْ اُنْزِلَ فِیْهِ الْقُرآنُ هُدًی لِّلنَّاسِ وَ بَیِّنٰتٍ مِنَّ الْهُدیٰ وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْکُمُ الشَّهْرَ فَلْیَصُمْهُ۔(سور البقرہ : ۱۸۵)

عن ابی ہریرۃؓ قال قال رسو ل اللہ ﷺ من صام رمضان ایماناً واحتساباً غفرلہٗ ما تقدم من ذنبہٖ ومن قام رمضا ایماناً واحتساباً غفرلہٗ ما تقدمہ من ذنبہٖ ومن قام لیلۃ القدر ایماناً واحتساباً غفرلہٗ ما تقد م من ذنبہٖ (بخار شریف ۱/۲۵۵ دیث ۱۸۶۳ مسلم شریف ۱/ ۲۵۹ مشکوٰۃ شریف ۱/ ۱۷۳)۔

رمضان ایک عظیم نعمت ہے

بزرگانِ محترم وبرادرانِ عزیز! یہ رمضان المبارک کا مہینہ اللہ جل شانہ کی بڑی عظیم نعمت ہے، ہم اور آپ اس مبارک مہینے کی حقیقت اور اس کی قدر کیسے جان سکتے ہیں، کیونکہ ہم لوگ دن رات اپنے دنیاوی کاروبار میں الجھے ہوئے ہیں، اور صبح سے لے کر شام تک دنیا ہی کی دوڑ دھوپ میں لگے ہوئے ہیں، اور مادّیت کے گرداب میں پھنسے ہوئے ہیں، ہم کیا جانیں کہ رمضان کیا چیز ہے،؟ اللہ جل شانہ جن کو اپنے فضل سے نواز تے ہیں اور اس مبارک مہینے میں اللہ جل شانہ کی طرف سے انوار وبرکات کا جو سیلاب آتا ہے، اس کو پہچانتے ہیں، ایسے حضرات کو اس مہینے کی قدر ہوتی ہے آپ نے یہ حدیث سنی ہوگی کہ جب نبی علیہ السلام رجب کا چاند دکھتے تو یہ دعا فرمایا کرتے تھے کہ:

﴿اللّٰھم بارک لنا فی رجب وشعبان وبلغنا رمضان﴾(مجمع الزوائد جلد ۲ صفحہ ۱۶۵)

اے اللہ، ہمارے لئے رجب اور شعبان کے مہینوں میں برکت عطا فرما اور ہمیں رمضان المبارک کے مہینے تک پہنچا دیجئے، یعنی عمر اتنی دراز کر دیجئے کہ ہمیں اپنی عمر میں رمضان المبارک کا مہینہ نصیب ہو جائے، اب آپ انداز لگائیں کہ رمضان المبارک آنے سے دو ماہ پہلے رمضان کا انتظار اور اشتیاق شروع ہو گیا اور اس کے حاصل کرنے کی دعا کر رہے ہیں، کہ اللہ تعالیٰ یہ مہینہ نصیب فرمائے، یہ کام وہی شخص کر سکتا ہے جس کو رمضان المبارک کی صحیح قدر و قیمت معلوم ہو۔

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اور رمضان المبارک کا آخری عشرہ

مولانا ڈاکٹر سعید الرحمٰن ندوی

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نے ۳۰ شعبان کو رمضان کی آمد پر جو تاریخی خطبہ ارشاد فرمایا تھا اس میں یہ بھی آپؐ نے کہا تھا کہ یہ وہ مہینہ ہے جس کا حصہ اول رحمت اور درمیانی حصہ مغفرت ہے اور آخری حصہ جہنم کی آگ سے آزادی کے ساتھ خاص ہے۔

اس حدیث سے یہ بات بالکل واضح ہوجاتی ہے کہ رمضان المبارک اپنے تینوں عشروں میں کچھ مخصوص کیفیتیں رکھتا ہے۔ آخری عشرے کو چوں کہ آپؐ نے جہنم کی آگ سے آزادی کا وقفہ قرار دیا ہے اس لئے یہ عشرہ علمائے امت کے نزدیک بہت خاص اہمیت رکھتا ہے اور اس میں اظہار عبودیت اور تقرب الی اللہ کی زیادہ سے زیادہ کوشش کرنے کی ترغیب دلائی جاتی ہے۔

یوں تو رمضان کا پورا مہینہ اور اس کے سارے لمحات سال کے تمام مہینوں کے مقابلے میں اہم اور قابل اعتنا ہیں لیکن اس ماہ مبارک کے اخیر عشرے کو خصوصیت سے جو بلندی اور اہمیت حاصل ہے وہ بہت زیادہ قابل توجہ ہے۔ اسی عشرے کی یہ خصوصیت ہے کہ اس میں شب قدر ہوتی ہے جس کے متعلق قرآن نے اپنی پوری ایک سورت میں یہ بتایا ہے کہ یہ رات انتہائی قیمتی اور بے حد بابرکت ہے اس رات کو ہزار مہینوں سے زیادہ افضل اور باعث خیر فرمایا گیا ہے، سورۂ قدر میں ہے کہ قرآن کریم جیسی اہم اور لازوال کتاب بھی ہم نے لیلۃ القدر میں نازل کیا ہے۔

اعتکاف بھی اسی عشرۂ اخیر کی خصوصیت ہے جس میں بندہ سراسر اپنے رب کے حضور پیش ہوکر پورے دس دن تک سرگوشیاں کرتا ہے اور ہر وہ طریقہ اختیار کرتا ہے جس سے بندگی کا اظہار ہو اور اللہ تعالیٰ کی الوہیت اس کی ربوبیت اور اس کی بلندی وعظمت کے سامنے وہ اپنے آپ کو بالکل بے قیمت اور بے حقیقت کرکے پیش کرسکے، یہاں تک کہ رمضان کا آخری دن اس کے لئے رحمت ومغفرت اور سب سے بڑھ کر جہنم کی آگ سے آزادی کی بشارت کا دن ہوتا ہے ایک حدیث میں وارد ہے کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا کہ:

''میری امت رمضان کی آخری شب میں بخش دی جاتی ہے''۔

اس سے معلوم ہوا کہ جب پوری امت کو اللہ تعالیٰ محض اپنے فضل وکرم سے بخش دیں گے تو اس بندے کا کیا حال ہوگا جس نے رمضان المبارک کی ذمے داریوں کو پوری تندہی، محنت، جاں فشانی اور حضور قلب کے ساتھ ادا کیا اور اس کے آخر عشرے کو عبادت وتلاوت اور اعتکاف جیسی سعادت میں گزارا، لیلۃ القدر کو پانے کے لئے اس عشرے کی ہر رات کو اس نے بیداری اور اس کی تلاش میں گزار کر شب قدر جیسی عظیم نعمت سے سرفرازی کی سعادت اور مسرت حاصل کی اور اللہ تعالیٰ کے انعام واکرام سے مالا مال ہوا۔

حضرت عائشہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا فرماتی ہیں:

''کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یجتھد فی العشر الأواخر مالا یجتھد فی غیرھا''

''نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم رمضان المبارک کے عشرۂ اخیرہ میں اتنی محنت فرماتے تھے کہ دوسرے ایام میں اتنی محنت نہیں کرتے تھے''۔

اس رات میں تمام حکیمانہ امور کا فیصلہ ہوا' اس رات میں قدریں' بنیادیں اور پیمانے وضع ہوئے' اس میں افراد کی قسمتوں سے بڑھ کر قوموں' نسلوں اور حکومتوں کی قسمتوں کا فیصلہ ہوا' بلکہ اس سے بھی زیادہ عظیم امر' حقائق طور طریق اور قلوب کی قدریں طئے ہوئیں۔

نوع انسانی اپنی جہالت وبدبختی سے اس شب کی قدر و قیمت اس ''واقعہ وحی'' کی حقیقت اور اس معاملہ کی عظمت سے غافل ہے اور اس جہالت وغفلت کے نتیجہ میں وہ اللہ تعالیٰ کی بہترین نعمتوں سے محروم ہے وہ سعادت اور حقیقی سلامتی' دل کی سلامتی' گھر کی سلامتی اور سماج کی سلامتی کو جو اسلام نے اسے بخشی تھی کھو چکی ہے' مادی ارتقاء اور تہذیب وتمدن کے جو دروازے آج نوع انسانی پر کھلے ہیں اس سے اس محرومی کی تلافی نہیں ہوسکتی' آج انسانیت شقاوت وبدبختی کا شکار ہے حالانکہ پیداوار کی افراط ہے اور وسائل معاش کی بہتات' حسین وجمیل نور جو انسانیت کی روح میں ایک بار چمکا تھا' بجھ چکا ہے' روح کی اس مسرت' آسمان کے اس نور اور ملا اعلیٰ سے ربط وتعلق مسرت کا کوئی بدل اسے نہیں مل سکا ہے۔

ہم اہل ایمان مامور ہیں کہ اس یادگار واقعہ کو فراموش نہ کریں' نہ اس سے غافل ہوں' ہمارے نبی صلی اللہ علیہ وسلم نے ہماری ارواح میں اس یاد کو تازہ رکھنے کا بہت آسان طریقہ مقرر فرمادیا کہ تا کہ ہماری ارواح اس رات سے اور جو کائناتی واقعہ ''وحی آسمانی'' اس میں رونما ہوا' اس سے ہمیشہ وابستہ رہیں' آپ صلی اللہ علیہ وسلم نے ہمیں اس بات پر ابھارا کہ شب قدر کو ہم ہر سال رمضان کے آخری عشرے کی راتوں میں ڈھونڈیں اور اس رات میں جاگ کر اللہ تعالیٰ کی عبادت کریں' صحیح بخاری اور صحیح مسلم میں ہے:

''شب قدر کو رمضان کی آخری راتوں میں تلاش کرو''۔

اور صحیحین ہی ایک روایت میں ہے کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا:

''جس کسی نے شب قدر میں اللہ تعالیٰ کی عبادت' ایمان اور احتساب کی حالت میں کی' اس کے پچھلے گناہ معاف کردیئے جائیں گے''۔

اسلامی ظاہری شکلوں اور رسموں کا نام نہیں ہے' اسی واسطے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نے شب قدر کی عبادت کے بارے میں فرمایا کہ ایمان اور احتساب کی حالت میں ہو' ایمان کا مطلب یہ ہے کہ شب قدر جن عظیم مطالب ومعانی سے وابستہ ہے (دین' وحی' رسالت اور قرآن) ہم ذہن میں تازہ کریں اور احتساب کا مطلب یہ ہے کہ عبادت صرف اللہ تعالیٰ کی رضا کے لئے اور اخلاص کے ساتھ ہو' اسی صورت میں قلب کے اندر اس عبادت کے متعینہ حقیقت زندہ وبیدار ہوسکتی ہے اور قرآن مجید جس تعلیم کو لے کر آیا ہے' اس سے ربط وتعلق قائم ہوسکتا ہے۔

تربیت کا اسلامی نظام' عبادت اور قلبی عقائد کے درمیان ربط قائم کرتا ہے اور ان ایمانی حقائق کو زندہ رکھنے' انہیں واضح کرنے اور انہیں زندہ صورت میں مستحکم بنانے کے لئے عبادات کو بطور ذریعہ کے استعمال کرتا ہے تا کہ یہ ایمانی غور وفکر کے دائرے سے آگے بڑھ کر انسان کے احساسات اور اس کے قلب ودماغ میں اچھی طرح پیوست ہوجائیں۔

یہ بات ثابت ہوچکی ہے کہ تربیت کا یہی نظام' ان حقائق کو زندہ وتازہ رکھنے اور دل کی دنیا اور عمل کی دنیا میں انہیں حرکت بخشنے کے لئے موزوں ترین نظام ہے' یہ بات بھی واضح ہوچکی ہے کہ ان حقائق کا صرف نظری علم عبادت کی معاونت کے بغیر ان حقائق کو زندہ برقرار نہیں رکھ سکتا اور نہ یہ کسی اور طریقے سے ممکن ہے اور نہ اس نظام کے بغیر ان حقائق کو فرد اور معاشرہ کی زندگی میں قوت محرکہ کی حیثیت حاصل ہوسکتی ہے۔

شب قدر کی یاد اور اس میں ایمان واحتساب کے ساتھ اللہ تعالیٰ کی عبادت اس کامیاب اور بہترین اسلامی تربیتی نظام کا ایک جزء ہے۔

☆☆☆

یعنی رمضان المبارک کی اس رات میں قرآن مجید کے نازل کی ابتداء ہوئی تا کہ آپ اس کی تعلیمات لوگوں تک پہنچائیں' ابن اسحاق ؒ کی روایت ہے کہ سب سے پہلے سورۂ علق کی ابتدائی آیات کے وحی رمضان المبارک کے مہینہ میں ہوئی' جب کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اللہ تعالیٰ کی عبادت کے لئے غار حرا میں خلوت گزیں تھے۔

یہ رات کون سی ہے؟ اس سلسلے میں بہت سی روایات ہیں بعض روایات سے معلوم ہوتا ہے کہ رمضان کی ستائیسویں شب ہے' کچھ اور روایات سے اکیسویں شب بعض دوسری روایات سے معلوم ہوتا ہے کہ رمضان کی آخری دس راتوں میں سے ایک رات ہے اور کچھ دوسری روایات سے معلوم ہوتا ہے کہ رمضان کی کوئی ایک رات ہے بہر حال زیادہ راجح بات یہ کہ شب قدر رمضان کی ہی ایک رات ہے۔ اس رات کا نام ''لیلۃ القدر'' کیوں ہے؟ قدر کا ایک مفہوم ہے' منصوبہ بندی اور تدبیر امر' دوسرا مفہوم ہے' قدر و قیمت اور مقام اور دونوں ہی مفہوم اس عظیم واقعہ قرآن وحی اور رسالت کے سلسلے میں صحیح ہیں' کائنات میں اس سے زیادہ عظیم کوئی واقعہ نہیں' نہ اس سے زیادہ کوئی واقعہ بندوں کی تقدیر اور تدبیر امر سے متعلق ہے۔

''شب قدر ہزار مہینوں سے بہتر ہے''۔

قرآن مجید میں اس طرح کے مواقع پر عدد سے کوئی مخصوص تعداد مراد نہیں ہوتی' اس سے صرف کثرت کا اظہار مقصود ہوتا ہے یعنی یہ رات نوع انسانی کی زندگی کی ہزار ہا راتوں سے بہتر ہے' ہزاروں مہینے اور ہزار ہا سال گذر جاتے ہیں اور حیات انسانی پر ان کے اثرات اس کے مقابلہ میں کچھ بھی نہیں پڑتے جتنے اس کے مقابلہ میں کچھ بھی نہیں پڑتے جتنے اس مبارک اور سعید رات نے انسانی زندگی پر ڈالے۔

اس رات کی عظمت کی حقیقت انسانی فہم و ادارک سے ماوراء ہے:

''وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ''۔ (اور تم کیا جانو! شب قدر کیا ہے؟)

اس رات کے سلسلے میں جو افسانوی داستانیں عوام میں پھیلی ہوئی ہیں اس کی عظمت کا ان سے کوئی تعلق نہیں' یہ اس لئے عظیم ہے کہ اسے قرآن مجید جس میں عقیدہ فکر' قانون اور زندگی کے وہ تمام اصول و آداب ہیں جن سے زمین اور انسانی ضمیر کی سلامتی وابستہ ہے' کے نزول کے آغاز کے لئے منتخب کیا گیا' یہ اس لئے بھی عظیم ہے کہ اس میں ملائکہ بالخصوص جبرئیل علیہ السلام اپنے رب کے اذن کے ساتھ قرآن مجید لے کر زمین پر نازل ہوئے اور پھر یہ فرشتے کائنات کے اس جشن نوروز کے موقع پر زمین و آسمان کے مابین پھیل گئے' سورت ان امور کی عجیب و غریب انداز میں تصویر کشی کرتی ہے۔

آج جب ہم ان طویل صدیوں کے پیچھے سے اس بزرگ اور سعید رات کی طرف دیکھتے ہیں اور اس عجیب جشن نوروز کا تصور کرتے ہیں جس کا مشاہدہ اس رات زمین نے کیا اور اس رات میں جس امر کی تکمیل ہوئی' اس کی حقیقت پر غور کرتے ہیں اور زمانے کے مختلف مراحل' زمین کے واقعات اور قلوب و اذہان کے تصورات و افکار پر اس کے اس دور رس اثرات کو دیکھتے ہیں وہم واقعۃً ایک عظیم امر کا مشاہدہ کرتے ہیں اور قرآن مجید نے ''وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ''۔ (اور تم کیا جانو! شب قدر کیا ہے؟) کہہ کر اس رات کی عظمت کی طرف جو اشارہ کیا ہے' اسے ہم تھوڑا سا سمجھ پاتے ہیں۔

لیلۃ القدر کی قدر و قیمت

سید قطب شہیدؒ

سورۃ القدر میں اس موعودرات کا تذکرہ ہے' جس کا پوری کائنات نے فرحت وانبساط اور دعا وابتہال کے ساتھ استقبال کیا اور ریکارڈ کیا' یہ ملا اعلیٰ اور زمین کے مابین ربط واتصال کی رات تھی' یہ حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم کے قلب پر نزول قرآن کے آغاز کی رات تھی' یہ اس عظیم واقعہ کی رات تھی جس کی طرح کا کوئی واقعہ عظمت واہمیت' حقائق کی طرف رہنمائی اور حیات انسانی پر اپنے اثرات کے لحاظ سے زمین نے مشاہدہ نہ کیا تھا' ایسا واقعہ جس کی عظمت کو انسانی ادراک پوری طرح نہیں پا سکتا۔

''بے شک ہم نے اسے شب قدر میں نازل کیا ہے اور تم کیا جانو شب قدر کیا ہے؟ شب قدر ہزار مہینوں سے بہتر ہے''۔[سورۃ القدر]

قرآنی آیات جو اس واقعہ کو بیان کرتی ہیں گویا نور سے جگمگ جگمگ کر رہی ہیں' وہ اللہ تعالیٰ کے نور کو جو پرسکون خوش منظر' محبت سے بھرپور اور کائنات میں جاری وساری ہے اور جو قرآن مجید میں پھیلا ہوا ہے اور سو بکھیر رہی ہیں:

''اِنَّا أنزَلْنَاہ فِیْ لَیْلَۃِ الْقَدْرِ ''(بے شک ہم نے اسے شب قدر میں نازل کیا ہے)

اللہ تعالیٰ کے نور کے ساتھ فرشتوں اور روح الامین کے نور اور پوری رات زمین اور ملا اعلیٰ کے مابین کی آمد ورفت سے بھی یہ آیات معمور ہیں۔

''تنَزَّلُ المَلئِکَۃُ وَالرُّوْحُ فِیْھَا بِاذْن رَبِّھِمْ مِّنْ کُلّ أمْرٍ''(فرشتے اور روح الامین اس میں اپنے رب کے اذن سے ہر حکم کو لے اترتے ہیں)۔

اسی کے ساتھ یہ آیات صبح کے نور کو جو نور وحی اور نور ملائکہ سے ہم آہنگ ہے اور سلامتی کی روح کو جو پوری کائنات کی ارواح میں جاری وساری ہے' پیش کرتی ہیں۔

''سَلٰمٌ ھِیَ حَتیٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ''(سرتاسر امن وسلامتی (کی رات) یہ صبح کے طلوع ہونے تک)۔

جس رات کا اس سورت میں ذکر ہے یہ وہی رات ہے جس کا ذکر سورۂ دخان میں اس طرح ہے:

''بے شک ہم نے اس قرآن کو ایک بابرکت رات میں اتارا ہے' یقیناً ہم قرآن مجید کے ذریعہ لوگوں کو خبردار کرنے والے ہیں اس رات میں تمام حکیمانہ امور ہمارے حکم سے طئے ہوتے ہیں' بے شک ہم ہی رسول بھیجنے والے ہیں یہ تمہارے رب کی رحمت کے باعث ہے یقیناً وہ سب کچھ سننے والا' سب کچھ جاننے والا ہے)۔

یہ معروف ہے کہ شب قدر رمضان ہی کی ایک رات ہے جیسا کہ سورۂ بقرہ میں ہے:

''رمضان کا مہینہ وہ ہے جس میں قرآن نازل ہوا' جو مسلمانوں کے لئے ہدایت ہے اور جس میں ہدایت کے واضح دلائل اور حق وباطل میں فرق کرنے والی واضح تعلیمات ہیں''۔

لیکن اگر تحقیق کی جائے ان لوگوں کی تعداد اس سال کیا تھی جنہوں نے رمضان کا روزہ محض اپنی صحت ٹھیک کرنے کے لئے یا اقتصادی مصالح کی بنا پر رکھا؟ اور کتنے ایسے روزے تھے جو صرف معدہ کی اصلاح' صحت کے اصول' یا کفایت شعاری کے جذبہ سے رکھے گئے؟ تو ہم کو بخوبی اندازہ ہوجائے گا کہ ایسے لوگوں اور اس قسم کے روزوں کی تعداد نہ ہونے کے برابر تھی' یہاں تک کہ جاڑے کے روزوں میں بھی جب اس میں کوئی خاص دشواری نہیں ہوتی' ان کی تعداد میں کوئی اضافہ نہیں ہوسکا' حالانکہ طبی اور اقتصادی روزہ شرعی روزہ کی بہ نسبت زیادہ آسان اور سہل ہے اور اس میں اتنی نازک پابندیوں کی بھی ضرورت نہیں۔

اس کے برعکس اگر ان روزہ داروں کی مردم شماری کی جائے جو روزہ محض ایک دینی فریضہ سمجھ کر اور اللہ تعالیٰ کے وعدہ اور آخرت کے بدلہ کی بنیاد پر رکھتے ہیں تو ہمیں نظر آئے گا کہ مادیت کے غلبہ اور دینی جذبہ کے ضعف وافسردگی کے باوجود ان کی تعداد لاکھوں سے کس طرح کم نہیں ہے' یہ وہ لوگ ہیں جو شدید ترین گرمی اور پیاس کی تکلیف کے باوجود محض دینی احساس کی بناء پر خوش دلی سے روزہ رکھتے ہیں اور راتوں کو عبادت بھی کرتے ہیں اس کی وجہ یہ ہے کہ اہل ایمان کی نظر میں دینی منافع اور فوائد کی قیمت (جن کا علم ہم کو انبیاء کرام کے ذریعہ حاصل ہوا) ان معاشی وطبی فوائد سے کہیں زیادہ ہے جن کا علم اطباء' ڈاکٹروں اور اقتصادیات کے ماہرین سے ہمیں حاصل ہوتا ہے' روزہ کے متعلق ایسی ایسی بشارتیں اور وعدے ان کے علم میں ہوتے ہیں جن کے سامنے روزہ کی معمولی تکلیفات اور وقتی بھوک پیاس بالکل ہیچ اور ناقابل ذکر ہے۔

حضرت ابوہریرہؓ سے روایت ہے کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایا کہ:

''ابن آدم کا ہر عمل کئی گنا بڑھا دیا جاتا ہے' اور نیکی دس گنا سے لے کر سات سو تک بڑھا دی جاتی ہے' اللہ تعالیٰ فرماتا ہے کہ سوائے روزہ کے اس لئے کہ بیشک وہ خاص میرے لئے ہے اور میں ہی اس کا بدلہ دوں گا' میری خاطر اپنا کھانا اور اپنی خواہش نفس سب چھوڑ دیتا ہے' روزہ دار کے لئے دو خوشیاں ہیں ایک افطار کے وقت اور ایک اپنے رب سے ملاقات کے وقت اور بیشک روزہ دار کے منہ کی بو اللہ تعالیٰ کے نزدیک مشک سے زیادہ اچھی اور پاکیزہ ہے''۔[صحاح ستہ]

سہل بن سعدؓ حضور صلی اللہ علیہ وسلم سے روایت کرتے ہیں کہ:

''جنت میں ایک دروازہ دار ہے جس کا نام ریان ہے' اس کے لئے صرف روزہ دار بلائے جائیں گے' جو روزہ داروں میں سے ہوگا وہی اس میں داخل ہوگا اور جو اس میں داخل ہوجائے گا وہ کبھی پیاسا نہ ہوگا۔[شیخین]۔

☆☆☆

دوسری جگہ لکھتے ہیں:

''مسلمانوں کے مختلف طبقوں اور مختلف جماعتوں کا ایک وقت میں ایک چیز پر اجماع اور اجتماع جس میں سب ایک دوسرے کے دیکھتے ہیں، روزہ کو ان کے لئے آسان بنادیتا ہے اور اس سے ان کی بہت ہمت افزائی ہوتی ہے۔

اسی طرح ان کی یہ اجماعیت خواص وعوام دونوں کے لئے ملکوتی برکتوں کے نزول کا باعث ہے اس میں اس کا امکان بھی بڑھ جاتا ہے کہ ان کے کاملین وواصلین پر جو انوار نازل ہوں وہ ان سے نیچے والوں کو بھی فیضیاب کرتے جائیں اور ان کی دعائیں ان کے پیچھے والوں تک پہنچتی رہیں''۔[ایضاً:۲/۷ ۳]

فضائل اور اس کی قوت تاثیر

زندگی، نفس کی خواہشات اور عقل کے تقاضوں کی مستقل کشمکش کا نام ہے لیکن اس کشمکش میں ہمیشہ خواہشات کی ہی فتح نہیں ہوتی جیسا کہ بعض لوگ سمجھتے ہیں ایسا خیال درحقیقت فطرت انسانی سے بدگمانی اور حقیقت سے روگردانی ہے۔

جو طاقت زندگی کے پہیہ کو تیزی کے ساتھ حرکت دیتی ہے اور جس کے دم سے دنیا کا بازار گرم اور اس کی رونق قائم ہے، وہ نفع پر یقین ہے، یہی وہ یقین ہے جو کسان کو سخت سردی کے موسم میں اپنے بستر سے اٹھا دیتا ہے اور اندھیرے منہ کھیت میں پہنچا دیتا ہے اور لو کے تھپیڑوں اور سورج کی تپش میں کھیت جوتنے اور اپنا پسینہ بہانے کی قوت بخشتا ہے، یہی یقین ایک تاجر کو گھر بار اور راحت وآرام کو چھوڑ کر اپنے کاروبار میں مشغول ہونے پر آمادہ کرتا ہے یہی یقین ہے ایک فوجی کے لئے موت کو آسان اور زندگی کو دشوار بنادیتا ہے، جو چیز اس کو اپنی محبوب اولاد کو چھوڑ کر بے تکلف میدان جنگ میں چلے جانے پر اکساتی ہے وہ نفع کا یقین اور مستقبل میں کسی فائدہ کی توقع ہے اور یہی وہ محور ہے جس کے گرد زندگی کی چکی گھومتی ہے۔

لیکن اس یقین کے سواء ایک یقین اور ہے جو اپنی انقلاب آفرینی اور قوت تاثیر میں اس یقین سے کہیں بڑھ کر ہے جس کی مثالیں اوپر پیش کی گئی ہیں، یہ ان منافع کے حصول کا یقین ہے جس کی خبر انبیاء کرامؑ اس دنیا میں لے کر آئے اور وحی اور تمام آسمانی صحیفوں نے اس کی تصدیق اور تلقین کی، اس کو ہم خدا کی خوشنودی اور دنیا وآخرت میں اعمال کے بدلہ سے تعبیر کرسکتے ہیں۔

سب جانتے ہیں کہ روزہ صحت کے لئے بھی مفید ہے اور خالص طبی نقطہ نظر سے بھی ہر شخص کے لئے مناسب اور بہتر ہے کہ وہ سال میں کچھ دن ضرور روزہ رکھے اس لئے کہ زیادہ کھانے پینے اور ہر وقت انواع واقسام کے کھانوں کی فکر میں مبتلا رہنے کا نتیجہ یہ ہے کہ طرح طرح کے جسمانی اور اخلاقی عوارض پیدا ہوگئے ہیں اور تقریباً ہر شخص ان سے عاجز اور پریشان ہے اور یہ ماننے پر مجبور ہے کہ طب وصحت کے نقطہ نظر سے بھی روزہ کے بہت فوائد ہیں۔

ایک دوسرے مکتوب میں فرماتے ہیں:

’’اگراس مہینہ میں کسی آدمی کواعمال صالحہ کی توفیق مل جائے تو پورے سال یہ توفیق اس کے شامل حال رہے گی اور اگر یہ مہینہ بے دلی، فکروتردداور انتشار کے ساتھ گذرے تو پوراسال اسی حال میں گذرنے کا اندیشہ ہے‘‘ (ایضاً ص:) ۴۵

عبادات کا عالمی موسم ان تمام چیزوں نے رمضان کی عبادت، ذکر، تلاوت اور زہدوتقویٰ کا ایک ایسا عالم موسم اور جشن عام کا زمانہ بنادیا ہے جس میں مشرق ومغرب کے تمام مسلمان عالم وجاہل امیر وفقیر کم ہمت اور عالی حوصلہ ہرقسم کا اور ہرگروہ کے لوگ ایک دوسرے کے شریک رفیق اور ہمدم ودمساز نظر آتے ہیں، یہ رمضان ایک ہی وقت میں ہرشہر، ہرگاؤں اور ہر دیہات میں ہوتا ہے، امیر کے محل اور غریب کی جھونپڑی دونوں میں اس کا جلوہ نظر آتا ہے، اس کا نتیجہ یہ ہے کہ نہ کوئی شخص خودسری وخودرائی کرتا ہے، نہ روزے کے لئے دنوں کے انتخاب میں کوئی انتشار اور جھگڑا پیدا ہوتا ہے، ہروہ شخص جس کو اللہ تعالیٰ نے دو آنکھیں عطا کی ہیں، عالم اسلام کے وسیع وعریض رقبہ میں ہرجگہ اس کے جلال وجمال کا مشاہدہ خود کرسکتا ہے، ایسا معلوم ہوتا ہے کہ پورے اسلامی معاشرہ پرنورانیت اور سکینت کا ایک وسیع شامیانہ سایہ فگن ہے جولوگ روزہ کے معاملہ میں ذراسست اور کاہل ہیں وہ بھی عامۃ المسلمین سے علاحدگی کے ڈر سے روزہ رکھنے پر مجبور ہوتے ہیں اور اگر کسی وجہ سے روزہ نہیں رکھتے تو چھپ کر اور شرم کے ساتھ کھاتے ہیں، سوائے ان چند ملحد اور فساق کے جن کو علانیہ بھی اس بے شرمی میں کوئی عار نہیں ہوتا، یا ان بیماروں اور مسافروں کے جو شرعاً معذور ہیں، یہ ایک اجتماعی اور عالمی روزہ ہے جس سے خودبخود ایک ایسی سازگار اور خوشگوار فضاء پیدا ہوتی ہے جس میں روزہ آسان معلوم ہوتا ہے، دل نرم پڑ جاتے ہیں اور لوگ عبادتوں اور اطاعتوں اور ہمدردی وغمخواری کے مختلف کاموں کی طرف متوجہ ہوجاتے ہیں۔

عالمی فضاء اور سوسائٹی پر اس کے اثرات

حضرت شاہ ولی اللہؒ کی چشم بصیرت نے اس کیفیت کو اچھی طرح محسوس کیا تھا وہ حدیث’’ **اذادخل رمضان فتحت أبواب الجنة الخ**‘‘ کی تشریح کرتے ہوئے لکھتے ہیں:

’’روزہ چونکہ ایک عمومی اور اجتماعی شکل کی حیثیت رکھتا ہے، اس لئے وہ رسوم کی دسترس سے محفوظ ہے اگر کوئی جماعت اور قوم اس کی پابندی کرتی ہے تو اس کے لئے شیاطین قید کردیئے جاتے ہیں، جنتوں کے دروازے کھول دیئے جاتے ہیں اور جہنم کے دروازے بند کردیئے جاتے ہیں‘‘[حجۃ البالغہ:۱/۵۹]

حضرت شاہ ولی اللہ لکھتے ہیں: روزہ میں دن کا دائرہ طلوع صبح صادق سے لے کر غروب آفتاب تک ہے اس لئے کہ عربوں کا حساب اوران کے دن کی مقدار اسی بنیاد پر ہے اور عاشورا کے روزہ میں ان کے یہاں یہی بات معروف و مسلم تھی' مہینہ کا آغاز رویت ہلال سے ہے اور رویت ہلال تک ہے اس لئے کہ عربوں کا حساب شمسی مہینوں پر نہیں چلتا''۔[حجتہ البالغہ:] ۷ ۲/۳

رمضان کو روزہ کے ساتھ مخصوص کیوں کیا گیا

اللہ تعالیٰ نے روزے رمضان میں فرض کئے ہیں اور دونوں کو ایک دوسرے کے ساتھ لازم وملزوم قرار دیا گیا ہے اور حقیقت یہ ہے کہ ان دو برکتوں اور سعادتوں کا اجتماع بڑی حکمت اور اہمیت کا حامل ہے اور اس کی سب سے بڑی وجہ یہ ہے کہ رمضان ہی وہ مہینہ ہے جس میں قرآن مجید نازل ہوا اور گم کردہ راہ انسانیت کو''صبح صادق'' نصیب ہوئی' اس لئے یہ عین مناسب تھا کہ جس طرح طلوع صبح صادق روزہ کے آغاز کے ساتھ مربوط کردی گئی ہے اسی طرح اس مہینہ کا بھی جس میں ایک طویل اور تاریک رات کے بعد پوری انسانیت کی صبح ہوئی' پورے مہینہ کے روزے کے ساتھ مخصوص کردیا جائے' خاص طور پر اس وقت جب کہ اپنی رحمت وبرکت' روحانیت اور نسبت باطنی کے لحاظ سے بھی یہ مہینہ تمام مہینوں سے افضل تھا اور بجا طور پر اس کا مستحق تھا کہ اس کے دنوں کو روزے سے اور راتوں کو عبادت سے آراستہ کیا جائے۔

روزہ اور قرآن کے درمیان بہت گہرا تعلق اور خصوصی مناسبت ہے اور اسی لئے حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم رمضان میں تلاوت کا زیادہ سے زیادہ اہتمام فرماتے تھے' ابن عباسؓ راوی ہیں کہ:

''رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سب سے زیادہ سخی تھے لیکن رمضان میں جب جبرئیل آپؐ سے ملنے آتے' اس زمانے میں سخاوت کا معمول اور بڑھ جاتا' جبرئیل رمضان کی ہر رات میں آپ کے پاس آتے اور قرآن مجید کا دور کرتے' اس وقت جب جبرئیل آپؐ سے ملتے' آپؐ سخاوت' داد ودہش اور نیکی کے کاموں میں تیز ہوا سے بھی تیز نظر آتے''۔[متفق علیہ]

حضرت مجدد الف ثانیؒ اپنے ایک مکتوب میں تحریر فرماتے ہیں:

''اس مہینہ کو قرآن مجید کے ساتھ بہت خاص مناسبت ہے اور اسی مناسبت کی وجہ سے قرآن مجید اسی مہینہ میں نازل کیا گیا' یہ مہینہ ہر قسم کی خیر وبرکت کا جامع ہے' آدمی کو سال بھر میں مجموعی طور پر جتنی برکتیں حاصل ہوتی ہیں' وہ اس مہینہ کے سامنے اس طرح ہیں جس طرح سمندر کے مقابلہ میں ایک قطرہ' اس مہینہ میں جمعیت باطنی کا حصول' پورے سال جمعیت باطنی کے لئے کافی ہوتا ہے اور اس میں انتشار اور پریشان خاطری بقیہ تمام دنوں' بلکہ پورے سال کو اپنی لپیٹ میں لے لیتی ہے' قابل مبارک باد ہیں وہ لوگ جن سے یہ مہینہ راضی ہوکر گیا اور ناکام وبدنصیب ہیں وہ جو اس کو ناراض کرکے ہر قسم کے خیر وبرکت سے محروم ہوگئے''۔[مکتوبات امام ربانی: ۸[۱/

اللہ تعالیٰ کا ارشاد ہے :

”اے ایمان والو! تم پر روزے فرض کئے گئے جیسا کہ ان لوگوں پر فرض کئے گئے تھے جو تم سے قبل ہوئے ہیں، عجب نہیں کہ تم متقی بن جاؤ“۔ [سورہ بقرہ/] ۱۸۳

رسول اللہ صلی علیہ وسلم نے فرمایا :

”روزہ ڈھال ہے“

چنانچہ ایسے شخص کو جو نکاح کا خواہشمند ہو اور استطاعت نہ رکھتا ہو، روزہ رکھنے کی ہدایت کی گئی ہے اور اس کو تریاق قرار دیا گیا ہے، مقصود یہ ہے کہ روزہ کے مصالح اور فوائد چونکہ عقل سلیم اور فطرت صحیحہ کی رو سے مسلم تھے، اس لئے اس کو اللہ تعالیٰ نے اپنے بندوں کی حفاظت کی خاطر محض اپنی رحمت اور احسان سے فرض کیا ہے“۔ [زاد المعاد:/۱] ۱۵۲ اسی سلسلہ کلام میں آگے ایک جگہ لکھتے ہیں:

چونکہ قلب کی اصلاح اور استقامت حال، سلوک الی اللہ اور جمعیت باطنی پر منحصر ہے اور اللہ تعالیٰ کی طرف بالکلیہ توجہ اور انابت پر اس کا دارومدار ہے اس لئے پراگندہ خاطری اس کے حق میں سخت مضر ہے کھانے پینے کی زائد مقدار، لوگوں سے زیادہ میل جول، ضرورت سے زیادہ گفتگو وہ چیزیں ہیں جن سے جمعیت باطنی میں فرق آتا ہے اور انسان اللہ تعالیٰ سے منقطع ہو کر مختلف راستوں پر بھٹکنے لگتا ہے بعض وقت محض اسی وجہ سے اس کی راہ کھوٹی ہوتی ہے ان سب باتوں کی وجہ سے اللہ تعالیٰ کی رحمت اس کی مقتضی تھی کہ اپنے بندوں پر روزہ فرض کرے اور اس کے ذریعہ کھانوں کی زائد مقدار اور خواہشات کے فضلہ کا ازالہ ہو سکے جس کی وجہ سے آدمی وصول الی اللہ سے محروم رہتا ہے وہ اس سے دنیا و آخرت دونوں جگہ فائدہ اٹھا سکے اور اس کی عارضی اور مستقل کسی مصلحت کو نقصان نہ پہنچے“۔ [زاد المعاد/۱] ۱۶۸

روزہ کی خصوصیات

اسلام نے روزۃ جو نقشہ پیش کیا ہے وہ قوانین مقاصد دونوں کے لحاظ سے مکمل ہے فائدہ کا سب سے زیادہ ضامن ہے اور اس میں عزیز و لیم اور حکیم خدا کی حکمت و مشیت پوری طرح جلوہ فگن ہے” کیا وہی آگاہ نہ ہوگا جس نے پیدا کیا ہے؟ وہ تو بڑا (ہی) باریک بیں اور (پورا) باخبر ہے“۔ [سورۂ ملک/] ۱۴

اس نے پورا مہینہ اور یہ رمضان کا وہ مہینہ ہے جس میں قرآن نازل ہوا، مسلسل مہینہ بھر کے روزوں کے لئے مخصوص کیا ہے جس کے دنوں میں روزہ رکھنے کا حکم ہے اور راتوں کو کھانے پینے کی اجازت ہے، اس وقت عربوں میں روزہ کا مفہوم یہی تھا اور اسلام کی عالمی شریعت میں بھی اسی کا اعتبار اور اسی پر عمل ہے۔

روزہ کے مقاصد اور زندگی پر اس کے اثرات

حضرت مولانا سید ابوالحسن علی ندویؒ

امام غزالیؒ نے اپنے مخصوص انداز بیان میں اس حقیقت پر روشنی ڈالتے ہوئے لکھا ہے کہ روزہ کا مقصد یہ ہے کہ آدمی اخلاق الٰہیہ میں سے ایک اخلاق کا پرتو اپنے اند پیدا کرے جس کو ''صمدیت'' کہتے ہیں وہ امکانی حد تک فرشتوں کی تقلید کرتے ہوئے خواہشات سے دست کش ہو جائے' اس لئے کہ فرشتے بھی خواہشات سے پاک ہیں اور انسان کا مرتبہ بھی بہائم سے بلند ہے نیز خواہشات کے مقابلے کے لئے اس کو عقل وتمیز کے روشنی عطا کی گئی البتہ وہ فرشتوں سے اس لحاظ سے کمتر ہے کہ خواشہات اکثر اس پر غلبہ پالیتی ہیں اور اس کو ان سے آزاد ہونے کے لئے سخت مجاہدہ کرنا پڑتا ہے چنانچہ جب وہ اپنی خواہشات کی رو میں بہنے لگتا ہے تو اسفل سافلین تک جا پہونچتا ہے اور جانوروں کے ریوڑ سے جا متلا ہے اور جب اپنی خواہشات پر غالب آتا ہے تو اعلیٰ علیین اور فرشتوں کے آفاق تک پہنچ جاتا ہے[احیاء العلوم :/ا] ۲۱۲

علامہ ابن القیمؒ اسی بات کی مزید وضاحت کرتے ہوئے لکھتے ہیں:

''روزہ سے مقصود یہ ہے کہ نفس انسانی خواہشات اور عادتوں کے شکنجہ سے آزاد ہوسکے' اس کی شہوانی قوتوں میں اعتدال اور توازن پیدا ہو اور اس ذریعہ سے وہ سعادت ابدی کے گوہر مقصود تک رسائی حاصل کر سکے اور حیات ابدی کے حصول کے لئے اپنے نفس کا تزکیہ کر سکے' بھوک اور پیاس سے اس کی ہوس کی تیزی اور شہوت کی حدت میں تخفیف پیدا ہو اور یہ بات یاد آئے کہ کتنے مسکین ہیں جو نان شبینہ کے محتاج ہیں وہ شیطان کے راستوں کو اس پر تنگ کردے اور اعضاء وجوارح کو ان چیزوں کی طرف مائل ہونے سے روک دے جن میں اس کی دنیا وآخرت دونوں کا نقصان ہے اس لحاظ سے یہ اہل تقویٰ کی لگام' مجاہدین کی ڈھال اور ابرار ومقربین کی ریاضت ہے''۔[زاد المعاد:/ا] ۱۵۲

علامہ موصوف روزہ کے اسرار مقاصد پر نہایت بلاغت کے ساتھ روشنی ڈالتے ہوئے مزید لکھتے ہیں:

روزہ جوارح ظاہری اور قوائے باطنی کی حفاظت میں بڑی تاثیر رکھتا ہے فاسد مادہ کے جمع ہوجانے سے انسان میں جو خرابیاں پیدا ہوجاتی ہیں اس سے وہ اس کی حفاظت کرتا ہے جو چیزیں مانع صحت ہیں ان کو خارج کر دیتا ہے اور اعضاء وجوارح میں جو خرابیاں ہوا وہوس کے نتیجہ میں ظاہر ہوتی رہتی ہیں وہ اس سے دفع ہوتی ہیں وہ صحت کے لئے مفید اور تقویٰ کی زندگی اختیار کرنے میں بہت مدومعاون ہے۔

اے پی حج بلیٹن

شائع کردہ:

آندھراپردیش اسٹیٹ حج کمیٹی